

#גם_אני משפיעה על המשפט?: נקודת המבט של נפגעות עבירות-מין בשאלת השפעת התקשורת הממוסדת והרשתות החברתיות על המשפט

הדר דנציג-רוזנברג* וענת פלג**

מאמר זה שופך אור על האופן שבו נפגעות תקיפה מינית תופסות את השפעת החשיפה שלהן בתקשורת, הן הממוסדת הן המקוונת, על המשפט. המאמר מציג את עמדתן של הנפגעות בשאלת הפלטפורמה המשפיעה יותר, לדעתן, על המשפט ובשאלת השינויים שחלו בתפיסתן את השפעת התקשורת לסוגיה על המשפט לאחר קמפיין ה-#MeToo. המאמר בוחן גם את עמדותיהן של הנפגעות ביחס להשפעת חשיפתן בתקשורת על דעת הקהל בנושא עבירות מין ועל רווחתן הרגשית. ממצאי המחקר מבוססים על ראיונות עומק מובנים-למחצה שערךנו בשנים 2016-2018 עם עשרים נפגעים ונפגעות תקיפה מינית שפרסמו את סיפור פגיעתם בפייסבוק ומקצתם אף התראיינו לתקשורת הממוסדת. ממצאי המחקר עולה פער בין יכולת ההשפעה הגבוהה שמייחסות הנפגעות למתפרסם בתקשורת, לבין יכולת השפעה נמוכה יותר המיוחסת למתפרסם ברשתות החברתיות, על הממסד המשפטי. היגדיהן של המרואיינות במחקר חושפים את שחיקת אתוס העצמאות של ההליך המשפטי, בעיני הנפגעות. ביחס ליכולת ההשפעה של החשיפה התקשורתית על שינוי התודעה החברתית ביחס לעבירות מין נתגלה פער הפוך בין ההשפעה הרבה שייחסו נפגעות לחשיפה בפייסבוק לעומת ההשפעה המוגבלת שייחסו לחשיפתן בתקשורת הממוסדת. עוד נחשף המחיר הרגשי הגבוה הנלווה במקרים רבים להחלטת הנפגעות להשתלב בשיח התקשורתי במטרה להשפיע על ההליך המשפטי.

1. פתח דבר **2. רקע תיאורטי** **2.1** משפט התקשורת. **2.2** השפעת התקשורת על המשפט **2.3** נראותן של נפגעות עבירות-מין בתקשורת **2.3.א** נראותן של נפגעות עבירות-מין בתקשורת הממוסדת **2.3.ב** נראותן של נפגעות עבירות מין בתקשורת המקוונת **3. תיאור המחקר** **4. ממצאים** **א** השפעת החשיפה בתקשורת הממוסדת והמקוונת על ההליך המשפטי **ב** השפעת התקשורת על שינוי התודעה הציבורית **5. דיון ומסקנות** **6. סוף דבר**

* מרצה בכירה, הפקולטה למשפטים אוניברסיטת בר-אילן. מרצה אורחת בבית-הספר למשפטים של אוניברסיטת ברקלי בקליפורניה (2017-2018 וקיץ 2020) וחוקרת אורחת במרכז לחקר המשפט והחברה ובמכון ללימודי ישראל, בית הספר למשפטים של אוניברסיטת ברקלי בקליפורניה (2018-2016 וקיץ 2019).

** חוקרת תקשורת, מנהלת המרכז לתקשורת ומשפט ומרצה מן החוג בפקולטה למשפטים באוניברסיטת בר-אילן. אנו מבקשות להודות מעומק הלב לנפגעות האמיצות ולנפגעים האמיצים שהסכימו לפתוח את סגור ליבם ולקחת חלק במחקר זה. המאמר הנוכחי נשען על ממצאים שאספנו במסגרת מחקר רחב-היקף שעוסק בהיבטים שונים הקשורים בהשתתפותם של נפגעות ונפגעי תקיפה מינית בשיח על פגיעה מינית בפייסבוק. תודה עמוקה לשותפנו לחלקים אחרים של המחקר הרחב, הכלכלן רועי רוזנברג שניצח על היבטים מתודולוגיים כמותניים ואריאל בנדור מהפקולטה למשפטים באוניברסיטת בר-אילן. תודה חמה למאיה ברעם, שחר ישראל ואילי עקיבא על סיוען הרב בשלבים שונים של המחקר. עוד אנו מודות למשתתפי פורום "הרצאת הדיקן" בבית-הספר למידע באוניברסיטת ברקלי בקליפורניה, למשתתפי הסמינר במרכז לחקר משפט וחברה באוניברסיטת ברקלי בקליפורניה, למשתתפי הפורום למשפט וחברה בבית-הספר למשפטים של אוניברסיטת סטנפורד ולמשתתפי הסמינר המחלקתי בבית-הספר למשפטים של Loyola בלוס אנג'לס ובפקולטה למשפטים באוניברסיטת בר-אילן ולמשתתפי הסדנה למשפט פלילי באוניברסיטה העברית בירושלים על הערות מצוינות שסייעו לנו בפיתוח התובנות המוצגות במאמר.

1. פתח דבר

"יכול להיות שאני, המתלוננת הבודדה שכתבה פוסט בחצי שעה של בכי בפייסבוק, לא אשפיע על כבוד השופט קדמי ז"ל שטען שהנאנסת הייתה קצת אשמה במה שהיא עשתה, או על האמירות המחרדות כמו שאמרו שופטים במשפט האונס בשמרת. אבל ברגע שיש לך מסה של נשים, אז הם [השופטים] יחשבו הנה תראה, זה לא קרה רק לה [...] ויש לזה כוח של הגברת מודעות. כי בסופו של דבר, מי שיושב שם על כיסא השפיטה הם הרבה פעמים גברים [...] מאיזה שהוא מעמד סוציו אקונומי מסוים שלא חווה את הדיכוי הזה".¹

אליסון, סטודנטית למשפטים, מבטאת, להבנתנו, בציטוט המובא את ההנחה כי בכוחו של השיח רחב-ההיקף ברשתות החברתיות על פגיעות מיניות בישראל להשפיע על החלטותיהם של שופטים הדנים בתיקי עבירות-מין באמצעות עיצוב מודעותם ותפיסת עולמם. אליסון חשפה את הפגיעה המינית שחוותה במהלך נסיעה באוטובוס, בפוסט כואב שפרסמה בפייסבוק ובראיון לערוץ טלוויזיה, וזאת במקביל לתלונתה במשטרה. היא הביעה תקווה כי השימוש המקביל שעשתה בשתי בימות תקשורתיות יעניק קול ונראות לנפגעות מוחלשות אחרות שאין להן גישה למרכזי הכוח בחברה. לשיטתה, חשיפתן של נפגעות כמות בתקשורת לסוגיה עשויה לייצר מודעות שיפוטית להיקף עבירות המין בישראל ולתרום לביעור תופעת "האשמת הקורבן" בקרב שופטים.

דבריה של אליסון משקפים הנחה הרווחת בציבור, לפיה ניתן להשפיע על תוצאות הליכים משפטיים בעזרת פרסומים בתקשורת.² תפיסה זו שואבת ממאפייניו של השיח המשפטי הפופולארי המכונה "משפט התקשורת" (Trial by Media),³ המכוון להשפעה על תוצאות ההליך המשפטי. סוגה עיתונאית זו מתאפיינת בהבעת דעה על העומדים לדין ובהטחת ביקורת פרסונאלית וחריפה באנשי אכיפת החוק ובשופטים בכל שלב בהליך המשפטי. ברשתות החברתיות מצטרפים לעיתונאים אשר "שופטים" ו"מבקרים" את מערכת המשפט, גם גולשים מן השורה וגם בעלי עניין – מקורבים לחשודים/נאשמים, עורכי-דין, יועצי תקשורת ונפגעי עבירה. בניגוד להליך המשפטי האמיתי, "משפט התקשורת" משוחרר מהמגבלות של דיני הראיות ומתעלם מזכויות חשודים ונאשמים להליך הוגן. כך, בית-המשפט של דעת הקהל הפך לקרקע פורה לתמיכה בטענות שונות של המעורבים בהליך המשפטי, אף אם לא זכו לתיקוף משפטי.

רשימה רב-תחומית זו, השואבת מאסכולות מחקר שונות וביניהן משפט, ויקטימולוגיה, סוציולוגיה, לימודי מגדר, תקשורת ורשתות חברתיות, מבקשת לראשונה לשפוך אור על האופן שבו נפגעות תקיפה מינית תופסות את השפעת החשיפה שלהן בתקשורת (הן הממוסדת והן המקוונת)

¹ אליסון, שם בדוי.

² ראו למשל, זיו קריסטל, משפט התקשורת עבד על בית המשפט: יניב נחמן לכלא פוסטה 1.8.2016 <http://www.posta.co.il/article/%D7%9E%D7%A9%D7%A4%D7%98-%D7%94%D7%AA%D7%A7%D7%A9%D7%95%D7%A8%D7%AA-%D7%A2%D7%91%D7%93-%D7%A2%D7%9C-%D7%91%D7%99%D7%AA-%D7%94%D7%9E%D7%A9%D7%A4%D7%98-%D7%99%D7%A0%D7%99%D7%91-%D7%A0%D7%97%D7%9E%D7%9F-%D7%9C%D7%9B%D7%9C%D7%90>

³ שיח זה רווח בתקשורת הממוסדת ברחבי העולם המערבי ובישראל החל משנות התשעים של המאה הקודמת. ראו: John Fiske, *Admissible post-modernity: some remarks on Rodney King, O.J Simpson, and contemporary culture*, 30 U.S.F.L REV. 917,930 (1996). Chris Greer & Eugene McLaughlin, *Media Justice: Madeleine McCann, Intermediatization and 'Trial by Media in the British Press*, 16(4) THEORETICAL CRIMINOLOGY (2012) 395-397; ענת פלג, **דלתיים פתוחות: השפעת התקשורת על המשפט בישראל** 50-51 (2012). (להלן: ענת פלג **דלתיים פתוחות**) (CRITICAL-FORENSIC LINGUISTIC INTERFACE 285 (2016)).

על המשפט.⁴ בתוך כך נציג את עמדותיהן של הנפגעות בשאלת הפלטפורמה המשפיעה יותר, לדעתן, על המשפט ובשאלת השינויים שחלו בתפיסתן את השפעת התקשורת לסוגיה על המשפט לאחר מיזם ה- #MeToo. המאמר בוחן גם את עמדותיהן של הנפגעות ביחס להשפעת חשיפתן בתקשורת על דעת הקהל בנושא עבירות מין ועל רווחתן הרגשית. בפרק הדיון נעסוק בשאלות נורמטיביות ביחס לפוטנציאל התרומה והנזק הגלומים בשיח התקשורת הממוסדת על המשפט, כמו גם ביחס ללגיטימיות הניסיון להשפיע על שיקול הדעת השיפוטי ועל ההליך המשפטי באמצעות "שימוש" בתקשורת.

ממצאי מחקר איכותני זה מבוססים על ראיונות עומק מובנים-למחצה שערכנו בשנים 2016-2018 עם עשרים נפגעים ונפגעות תקיפה מינית (17 נשים ו-3 גברים) שפרסמו את סיפור פגיעתם בפייסבוק ומקצתם אף התראיינו לתקשורת הממוסדת. הראיונות נערכו בשתי נקודות זמן – לפני ואחרי פריצתו של קמפיין ה- #Me Too. כך מאפשר המחקר לזהות את השינויים שחלו בעמדותיהן של הנפגעות בעקבות הקמפיין כלפי ההשלכות של החשיפה בתקשורת לסוגיה על מערכת המשפט.⁵ ממצאי המחקר עולה כי הנפגעות עורכות הבחנה בין יכולת השפעת התקשורת על מהלכים משפטיים לבין יכולת השפעתה של התקשורת על שינוי התודעה הציבורית על-אודות פגיעות מיניות. ביחס ליכולת ההשפעה של החשיפה התקשורתית על מערכת המשפט נתגלה פער בין יכולת ההשפעה הגבוהה שמייחסות הנפגעות למתפרסם בתקשורת, לבין יכולת השפעה נמוכה יותר המיוחסת למתפרסם ברשתות החברתיות על הממסד המשפטי. היגדיהן של המרואיינות במחקר, המשלבים בין תיאורי רגש לניתוח שכלתני של השימוש בתקשורת הממוסדת לצורך השפעה על ההליך המשפטי, חושפים את שחיקת אתוס העצמאות של ההליך המשפטי, בעיני הנפגעות. עוד נחשף המחיר הרגשי הגבוה הנלווה במקרים רבים להחלטת הנפגעות להשתלב בשיח התקשורתי במטרה להשפיע על ההליך המשפטי.

ביחס ליכולת ההשפעה של החשיפה התקשורתית על שינוי התודעה החברתית ביחס לעבירות מין נתגלה פער הפוך בין ההשפעה הרבה שייחסו נפגעות לחשיפה בפייסבוק לעומת ההשפעה המוגבלת שייחסו לחשיפתן בתקשורת הממוסדת. חלק מהמרואיינות חשפו פער בין חסמים והשתקה שהן חוות במגען עם התקשורת הממוסדת, המונעים לדעתן שינוי תודעה בקרב הציבור הרחב, לבין חווית הכלה, תמיכה ומתן אפשרות להשמעת קול אותנטי ברשתות החברתיות המאפשרים שינוי שכזה. לאור החסמים שחוו הנפגעות במגען עם התקשורת הממוסדת והשפעתה הנמוכה על דעת הקהל לדעתן, ניתן לתהות מדוע הן סבורות בכל זאת כי היא בעלת השפעה גדולה יותר על המשפט. מתחורר, כי בעיני הנפגעות התקשורת הממוסדת היא בעלת השפעה גדולה גבוהה על המשפט, שכן סוכני המשפט מתייחסים למתפרסם בה ברצינות רבה יותר מאשר למתפרסם בפייסבוק. ברם, לדבריהן, פוטנציאל השפעה זה של התקשורת הממוסדת אינו תמיד מתממש, עקב חסמים שונים הנובעים מאינטרסים ותפיסות חברתיות מסוימות.

⁴ אנו משתמשות במונח "תקשורת ממוסדת" כתרגום למונח השגור באנגלית Mainstream Media והמתייחס לתעשיית החדשות, לתהליכי ייצור החדשות בידי עיתונאים באמצעי תקשורת ממוסדים כמו העיתונות הכתובה, ערוצי הטלוויזיה, תחנות הרדיו ואתרי החדשות האינטרנטיים של אמצעי התקשורת הממוסדת. זאת, בניגוד לשיח האלטרנטיבי על החדשות הרווח בעולם המקוון. ראו למשל מאמרו של חוקר התקשורת נעם חומסקי, Chomsky, Noam, "What makes mainstream media mainstream", Z MAGAZINE (1997), <https://chomsky.info/199710/>. תרגום נוסף לעברית למונח Mainstream media הוא "תקשורת מסורתית". ראו: אורן סופר, תקשורת ההמונים בישראל 339-335 (2011).

⁵ בשל הרוב המוחלט של הנשים בראיונות העומק נקוט במאמר, ביחס לממצאי ראיונות העומק, בלשון נקבה.

עוד עולה כי לתפיסת חלק מהנפגעות, מיזם ה-MeToo מהווה חרב פיפיות. מצד אחד, המיזם אמנם הגביר את המודעות להיקף ותפוצת עבירות המין המתבצעות בישראל. מצד שני, המיזם לא רק שלא השפיע לדעתן על ההליכים המשפטיים, אלא בשל ההתמקדות בנפגעות "ידועניות" שהתלוננו בעיקר על עבירות מין מינוריות, השיח הציבורי על פגיעות מיניות הפך לרדוד יותר.

מבנה המאמר הוא כדלקמן: פרק 2 ממקם את המחקר הנוכחי בספרות המחקר הבינתחומית הדנה ב"משפט התקשורת", מניח רקע ליחסה של התקשורת הממוסדת לנפגעות עבירות מין וסוקר את פעילותן המקוונת של שורדות עבירות מין. פרק 3 מתאר את שיטת המחקר שעליה מבוססים הממצאים במאמר. פרק 4 מציג את הממצאים שאספנו ביחס לתפיסת הנפגעות את השפעת התקשורת על מערכת המשפט ואת השפעת התקשורת על התודעה הציבורית. פרק 5 מסכם את הממצאים, עורך בהם דיון ומעורר שאלות נורמטיביות הנוגעות לפוטנציאל הנזק והתועלת שיש בניסיון להשפיע על המשפט באמצעות התקשורת ופרק 6 חותם את הרשימה במבט לעתיד.

2. רקע תיאורטי

2.1 משפט התקשורת בישראל

תופעת "משפט התקשורת" רווחת בישראל החל משנות התשעים ושורשיה נעוצים בהתפתחויות מקבילות בתחום העיתונות ובתחום המשפט. התרחבותה של מפת התקשורת בישראל, פתיחת ערוצי טלוויזיה מסחריים והקמת אתרי חדשות באינטרנט גרמו לעליית שיקולי-הרווח והכדאיות בשיקולי העריכה העיתונאית. בשל התחרות על המדרוג (הרייטינג) השתנה סגנון הסיקור של המשפט על הממסד והוא הפך ל"צהוב" וביקורתי יותר מבעבר.⁶ בנוסף, שתי תמורות משפטיות שהסירו את המגבלות בחוק על השיח החוץ-משפטי האיצו את התפשטותו של סגנון סיקור עיתונאי זה. האחת, השחרור מהאיסור בחוק על עבירת הסובידיצה,⁷ שאף שקיים בספר החוקים אכיפתו הופסקה בפועל מאז החליט היועץ המשפטי לממשלה בשנת 1992 להגביל את הגשת כתבי-האישום בעבירה זו.⁸ השנייה, עדכון כללי האתיקה של לשכת עורכי-הדין שבעטיים, בניגוד לעבר, הותר לעורכי-דין להתראיין בכלי התקשורת תוך ציון עובדת היותם עורכי-דין.⁹ מאז, הפכו תובעים וסנגורים כאחד לדוברים של לקוחותיהם בבית-המשפט התקשורתי.¹⁰

השתתפותן של נפגעות עבירות מין בישראל ב"משפט התקשורת" עומדת בסתירה להגנה שמעניק החוק לפרטיות.¹¹ לראשונה, בסוף שנות התשעים ביקשה מבית-המשפט מיס עולם, לינור

⁶ ענת פלג דלתיים פתוחות, לעיל ה"ש 3, בעמ' 11-10.

⁷ האיסור על עבירת הסובידיצה בס' 71 (א) לחוק בתי המשפט [נוסח משולב] התשס"ב-2002 אוסר על פרסומים על עניין פלילי התלוי ועומד בבית המשפט, אם יש בפרסום כדי להשפיע על מהלך המשפט או על תוצאותיו. עניין פלילי ייראה כתלוי ועומד בבית המשפט משעה שהוגשה לבית המשפט בקשה למתן צו מעצר, או משעה שהוגשו כתבי אישום ועד לסיום ההליכים. סעיף זה תוקן בשנת 2002 (תשס"ב) והוגבל אך ורק להליכים פליליים בנוסף בתיקון זה לחוק הוחלף היסוד הנפשי של מבצע העבירה מרשלנות למטרה מיוחדת להשפיע על ההליך השיפוטי.

⁸ "הנחיות לתובעים בנושא העמדה לדין בעבירת הסוב-יודיצה" הנחיות היועץ המשפטי לממשלה 51.051 (התשנ"ב) הנחיה מעודכנת: "הנחיות לתובעים בנושא העמדה לדין בעבירת הסוב-יודיצה" הנחיות היועץ המשפטי לממשלה 4.1102 (51.051 א) (התשס"ה).

⁹ "ראיונות לכלי התקשורת – לא תמיד אסור, לא תמיד מותר..." עט ואתיקה 1 (יוני 1989) (ועדת האתיקה שליד ועד מחוז תל-אביב הציעה לחברים להיעזר בשירותיה ולקבל ייעוץ מוקדם בכל מקרה וזאת כדי למנוע אי נעימויות ונקיטת צעדים משמעותיים).

¹⁰ ענת פלג דלתיים פתוחות, לעיל ה"ש 3, 123-124.

¹¹ לפי חוק בתי המשפט [נוסח משולב], התשמ"ד-1984 בישראל מתקיים הדיון המשפטי בעבירות מין על פי רוב בדלתיים סגורות וס' 352 לחוק העונשין התשל"ז-1977 אוסר על פרסום פרטים מזהים של נפגע או מתלונן בעבירת מין, איסור החל גם בעבירות הטרידה מינית, והפרתו גוררת שנת מאסר בפועל. ההגנה מפני חשיפת זהות המתלוננת נשמרת גם בהליכים אזרחיים נלווים. גם שם יכולה הנפגעת התובעת פיצויים לבקש סגירת דלתיים ואיסור פרסום מכוח ס' 68(ב)(5)

אברגיל, להסיר את צו איסור הפרסום שהוטל על שמה לאחר שהתלוננה על אינוסה, וזאת כדי להפריך שמועות שפשו בישראל לגבי זהות האנס לאחר שהפרשה פורסמה בחו"ל.¹² בעקבותיה נחשפו נפגעות נוספות שביקשו למגר את הבושה ואת הנטייה החברתית להאשים את הקורבן.¹³ בהתאם, הכנסת אישרה את הצעת החוק המאפשרת לנפגעי עבירות מין להתראיין בתקשורת אם ירצו בכך בלי שהדבר יחשב לעבירה פלילית ובלי שיידרשו להתייצב ולקבל אישור לכך בבית-המשפט.¹⁴

חשיפת הפגיעה המינית ברשתות החברתיות בישראל החלה בשנת 2013 ובעקבותיה פרשו אישי ציבור ובעלי עמדה מהזירה הציבורית.¹⁵ באוקטובר 2017 התפשט במהירות הבזק (האשטאג) #Me Too לישראל, אשר כונה #גם_אני¹⁶ וגרר פרישתם של אישי תקשורת מוכרים. בחודש אוקטובר 2018 פרץ קמפיין רשת נוסף בארצות-הברית ומיד לאחריו בישראל. תחת תג קבוצה #למה_לא_התלוננתי (#whyididnotreport) הצטברו ברשתות החברתיות סיפוריהם של נפגעות ונפגעים המבהירים מדוע לא התלוננו בפני מערכת המשפט בזמן אמת על התקיפה המינית שבוצעה בהם.¹⁷

בעקבות מיזמים אלה, המשלבים בין זירת התקשורת הממוסדת לזירה המקוונת, התעורר שיח ציבורי רחב-היקף ומקוטב באמצעי התקשורת וברשתות החברתיות בישראל בשאלת הלגיטימיות של התופעה. שיח זה נע בין תמיכה בלתי מסויגת במהפכה מבורכת, המבקשת לכוון שוויון בין המגדרים ומרחב ציבורי בטוח עבור נשים, לבין טענות להרס חייהם של חשודים ונאשמים ללא משפט.¹⁸ בארצות-הברית נדונה בשיח הציבורי גם שאלת אפשרות ההשפעה הפוטנציאלית של המיזמים על החלטות שופטים בדינם של עברייני-מין ספציפיים.¹⁹ למיטב ידיעתנו, שאלה זאת טרם נדונה בשיח הציבורי והמחקרי בישראל.

לחוק בתי-המשפט.

¹² ראו: דוד ליבאי רצינו להפריך שמועות שאחד משופטי התחרות אנס אותה **גלובס** 17.1.1999 <https://www.globes.co.il/news/article.aspx?did=87128>

¹³ כך למשל, שנתיים לאחר חשיפתה של לינור אברגיל החליטה יעל גרינברג, הנאנסת משמרת, לקרוע את מסך הבושה: "הנאנסת משמרת: שהבנות שלי ידעו שאין לי במה להתבייש" **Ynet** 25.1.2001 <https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-463988,00.html> לאחר שהתלוננה נגד מועמד לתפקיד מפכ"ל המשטרה: יעל ברנובסקי המתלוננת נחשפת: אני אורלי אינס, לא מפתחת **Ynet** 25.11.2010 <https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3990055,00.html>

¹⁴ חוק העונשין (תיקון מס' 136), התשע"ט – 2018. ס"ח 2762, בעמ' 74. ראו: יהונתן ליס הכנסת אישרה: נפגעות עבירות מין יוכלו להיחשף ללא אישור מבית המשפט **הארץ** 10.12.2018 <https://www.haaretz.co.il/news/law/1.6729110>

¹⁵ עד לפתיחת הפייסבוק בישראל היו קהילות פמיניסטיות שונות, ברובן סגורות, במה לדיון ולפרסומים בודדים של עדויות ישירות של נפגעות עבירות מין. תלונות אלה זכו לפרסום בולט בעיתונות כשהופנו אל האמן חנן גולדבלט. ראו: נעמה לנסקי "חנן גולדבלט הטריד אותנו" **ynet** 26.7.2005. גולדבלט הורשע בביצוע אונס ועבירות מין נוספות ודינו נגזר לשש שנות מאסר בפועל; פרסומן של עדויות על עבירות מין בפייסבוק זכו לכותרות נרחבות בפרשת ההטרדות המיניות שבהן נחשד העיתונאי עמנואל רוזן, שלא הועמד לבסוף לדין פלילי אך פוטר ממשרתו הבכירה בערוץ 10. ראו: שרון פורר וגילי איזקוביץ' עיתונאיות מעידות: עמנואל רוזן הטריד אותנו **הארץ** 26.4.2013 <https://www.haaretz.co.il/news/premium-1.2004732> באותה שנה נפתח מיזם הפייסבוק "אחת מתוך אחת", שהפך לעמותה, ומעניק במה לעדויות של נפגעי עבירות מין בישראל. ראו: לילך וולך "עמוד הפייסבוק "אחת מתוך אחת": האומץ הענק שבוידוי על הטרדה" **וואלה** 27.6.2013 <https://e.walla.co.il/item/2655087> בעקבותיו נפתחו דפי פייסבוק פרטיים של נפגעות כמו גם קהילות מקוונות נוספות.

¹⁶ למאמר המסכם את השתלשלות העתקת הקמפיין #Me Too בארצות-הברית לקמפיין מקביל בישראל שכונה #גם_אני, ראו: גלי פיאלקוב "קמפיין ברשת #Me Too - גם אני חוויתי הטרדה או תקיפה מינית" **אנשים ומחשבים** 17.10.2017 www.pc.co.il/news/251040

¹⁷ בנימין טוביאס וקורין אלבז-אלוש "הרשת בוערת: "למה שתקנו" ידיעות אחרונות 29.9.2018 <https://www.yediot.co.il/articles/0,7340,L-5360690,00.html>; אריאנה מלמד "לא התלוננתי: פרשת קבאנו מביאה את תנועת MeToo לשלב הבא שלה" **הארץ** 2.10.2018 https://news.xoox.co.il/item_3098228.htm 2.10.2018 www.haaretz.co.il/gallery/opinion/premium-1.6517132 שירה מייקין "קמפיין #לאהתלוננתי: כבר אי אפשר להתעלם מהבנאליות של האונס" **הארץ** 2.10.2018 <https://www.haaretz.co.il/news/law/premium-1.6569031> 17.10.2018

¹⁸ כדוגמאות לתמיכה ראו למשל: צפי סער, "את, אני וההטרדה הבאה" **הארץ**, גלריה 10.11.17; אורית קמיר, "המאבק באלימות נגד נשים. כל הנשים" **הארץ** 6.11.17; חן ארצי-סרור "הווינטנים שלנו" **ידיעות אחרונות** 20.10.17. כדוגמאות לגינוי, ראו למשל: רוני רוזנברג, "מה חושף גל הביוש" **הארץ** 6.11.17; נחום ברנע "יבוא מאמריקה" **ידיעות אחרונות** 41.11.2017.

¹⁹ ראו, למשל, דיון בהשפעת הקמפיין על החלטות המושבעים והשופט במשפטו של השחקן ביל קוסבי שהורשע באונס: ניו-יורק טיימס. איך ישפיע #MeToo על משפטו של קוסבי? **הארץ** גלריה 3.4.2018

2.2 השפעת התקשורת על משפט

כחלק מהתפיסה הריאליסטית של המשפט את מקומן של השפעות חברתיות בעיצובו של המשפט²⁰ נערכו ניסיונות אחדים לחקור באורח כמותני את הטענה הציבורית המניחה כי למתפרסם בתקשורת יש השפעה על החלטותיהם של שופטים. המחקרים בשיטות אלה לא הניבו תוצאות משמעותיות והצביעו על קשיים מתודולוגיים. כך למשל, חוקרי תקשורת שבדקו את השפעת הפרסומים הנלווים למשפטי רצח על חומרת הענישה, לא הצליחו להצביע על קשר בין היקף הפרסומים לתוצאה העונשית.²¹ גם במחקרים מאוחרים יותר בצרפת ובארצות-הברית, לא נמצאו הוכחות להשפעת הסיקור העיתונאי הביקורתי על שיקול-הדעת של שופטים מקצועיים²² ולא על המינויים של עוזריהם המשפטיים.²³ נטען כי קשה לבדוד את השפעת התקשורת על שופטים, שכן היא שזורה בהשפעותיהן של קבוצות פוליטיות.²⁴

ענף אחר במחקרי השפעת התקשורת על מערכת המשפט שואב מתיאוריה אשר גורסת כי האופן שבו נתפסת השפעת התקשורת (Presumed Media Influence)²⁵ בעיני אחרים משפיע על התנהלותם של אלה המחזיקים בתפיסות ההשפעה. Cole ו-Dioso-Villa חקרו את "אפקט ה-CI" – מושג רווח בתקשורת האמריקנית.²⁶ האפקט מניח כי סדרת טלוויזיה רבת צפייה זו גרמה לבלבול בקרב המושבעים, שנוטים לזכות נאשמים במשפטים שבהם הראיות הפורנזיות נראו להם כבלתי מספיקות, בהשוואה לרף הראיות המוצג בסדרה. בדיקה כמותנית של מספר הזיכויים בשנים שבהם הוקרנה הסדרה לא הראתה עליה מספרית.²⁷ עם זאת, בשאלונים שהפיצו החוקרים בין שוטרים ותובעים נתגלה כי בשל אמונתם באפקט ה-CI על המושבעים, שוטרים ותובעים מזמינים יותר בדיקות פורנזיות מבעבר. חוקרים נוספים בחנו את השפעת התקשורת על ההליכים המשפטיים בהתבסס על שיטות מחקר איכותניות וחשפו תהליכי השפעה. מחקר שהתבסס על ניתוח טקסטואלי הצביע על השפעה סגנונית של התקשורת על כתיבת ההחלטות השיפוטיות.²⁸ במחקר אמפירי יחיד שנעשה בנושא זה בישראל ומבוסס, בין היתר, על ראיונות עומק עם שלושים שופטים נמצא כי שוררת הסכמה שליבת ההחלטה המשפטית

²⁰ עוד ראו דיון בטענות ההגנה במשפטו של רופא נבחרת ההתעמלות האמריקנית, ד"ר לארי נאסר, ש-150 צעירות התלוננו נגדו על תקיפה מינית: *Lawyers defend conduct of Larry Nassar's sentencing judge* THE GUARDIAN (1.8.2018) <https://www.theguardian.com/sport/2018/aug/01/lawyers-defend-rosemarie-aquilina-larry-nassar>

²¹ בניגוד לגישה הפורמליסטית המניחה כי הכרעות משפטיות מבוססות על כללים המשותפים על רציונאל בלבד, הגישה הריאליסטית מניחה כי כל כלל מונע מאינטרסים וחותר להשגת ערכים מסוימים. בהתאם לכך, אישיותו של השופט, כמו גם ערכיו ורגשותיו מובנים בתוך תהליכי קבלת ההחלטות ומכאן החשיבות לשלב מושגים ממדעי החברה בחקר המשפט. ראו: Julius Cohen, *Towards Realism in Legisprudence*, 59 YALE L. J. 886 (1950).

²² JOHN BRUSCHKE & WILLIAM E. LOGES, *Relationship between pretrial publicity and trial outcomes* 49(4) J. OF COMM. 104, 117-118 (1999).

²³ Arnaud Philippe & Aure'lie Ouss, *No Hatred or Malice, fear or affection": Media and sentencing*, 126(5) J. POL. ECONOMY. 2134, 2134 (2018).

²⁴ Alexis Mittereder, *"The Greenhouse Effect: What is the Relationship between Media Attention and Supreme Court Law Clerk Diversity?"*, SENIOR HONORS PROJECTS (2015) 76. <http://collected.jcu.edu/honorspapers/76>

²⁵ LAWRENCE BAUM, *JUDGES AND THEIR AUDIENCES: A PERSPECTIVE ON JUDICIAL BEHAVIOR* 139-155 (Princeton University Press, 2006).

²⁶ Nurit Tal-Or, Yariv Tsfati & Albert Gunter, *Testing Causal Direction in The Influence of Presumed Media Influence*, 37 COMM. RESEARCH 801 (2010).

²⁷ Simon A. Cole & Rachel Dioso-Villa, *Investigating the CSI Effect Effect: Media and Litigation Crisis in Criminal Law*, 61 STAN. L. REV. 1335, 1374 (2009).

²⁸ Annette Nierobisz, *Wrestling with the New Economy: Judicial Rhetoric in Canadian Wrongful Dismissal Claims*, 35 LAW & SOC. INQUIRY 403 (2010).; Roger Masterman, *Lieve Gies, Law and the Media: The Future of an Uneasy Relationship*, 18 SOC. & LEGAL STUD. 125-129 (2009).

חסינה מפני השפעות התקשורת ונשענת על חומר הראיות, אך קיים פוטנציאל להשפעה על השופטים בסגנון הכתיבה ובשלב גזירת-הדין.²⁹

גם במגוון מאמרים עיוניים נדונה אפשרות ההשפעה התיאורטית של התקשורת על החלטות שיפוטיות והתעוררה מחלוקת. Schiff ו-Nobles גורסים כי גם כשהתקשורת חושפת עיוותים ותקלות במערכת המשפט הפלילי, השפעתה על המערכת נותרת מזערית בין היתר בשל הפשטנות והרדידות בסיקור כמו גם הסגירות הנורמטיבית של מערכת המשפט המחסנת אותה מלחצים חיצוניים.³⁰ לטענתם, בגלל פערי השפה שבין שתי המערכות, מה שנתפס בתקשורת כמשבר אינו נתפס במערכת המשפט במונחים זהים.

מנגד, חוקרים אחרים טענו לקשר בין ביקורת תקשורתית על רף הענישה בבתי-המשפט למגמות החמרה במערכת המשפט הפלילי. הם נקטו במושג "פופוליזם ענישתי" (penal populism) לתיאור ההשפעה של דעת הקהל וקריאותיהם של פוליטיקאים בתקשורת להחמיר בענישה, על גזרי-הדין הניתנים בבתי-המשפט בפועל.³¹ ברוח זו נטען, כי הטובקביסטים באינטרנט מעצימים את התחושה שהפשע מחלחל ומסכן את מהלך חייו של כל אחד מהאזרחים³², ושיח זה משפיע בתורו על הכבדת הענישה בפועל. לדעת חוקרי הייצוגים התקשורתיים של הנפגעים³³, תמונות מעוררות רגש של נפגעים בזירת הפשע ותמונותיהם המעוותות של בני ערובה, מעודדות את תופעת הפופוליזם הענישתי. Greer מותח קו מחבר בין הבחירה בקורבן האידיאלי בתקשורת לבין המעמד המוענק לנפגעים בבית-המשפט וטוען לעליית סיכויי ההרשעה של תוקפי נפגעים הנתפסים כ"אידיאליים" בתקשורת.³⁴

מכל מקום, ספרות המחקר הישראלית בנושא היא מצומצמת ביותר. במאמר אחד יוחסה השפעה לתקשורת על החמרה בענישה כלפי עברייני-מין.³⁵ במאמר נוסף נטען כי הפסיקה בנושא השפעת חשיפתו התקשורתית של הנאשם על עונשו אינה אחידה.³⁶

2.3 נראותן של נפגעות עבירות-מין בתקשורת

מול העדר מחקרים העוסקים בהשפעת התקשורת על הליכים משפטיים בעבירות מין, קיימים מגוון מחקרים מתחומי הויקטימולוגיה, התקשורת וחקר המגדר, שבדקו את כוח ההשפעה של נפגעות עבירות מין על עיצוב התודעה הציבורית.

א. נראותן של נפגעות עבירות-מין בתקשורת הממוסדת

²⁹ ענת פלג דלתיים פתוחות, ראו לעיל ה"ש 3 בעמ' 75-85.
³⁰ Richard Nobles & David Schiff, *A Story of Miscarriage: Law in the Media*, 2 J. L. & SOC'Y 31 221,223-225 (2004).
³¹ ARIE FREIBERG & KAREN GELB, PENAL POPULISM, SENTENCING COUNCILS AND SENTENCING POLICY 3-9 (2008); Julian Roberts, Sentencing Policy and Practices. The Evolving Role of Public, in PENAL POPULISM, SENTENCING COUNCILS AND SENTENCING POLICY 15-30 (Arie Freiberg & Karren Gelb eds., 2008).
³² Jock Young, *Merton energy Katz with structure: the sociology of vindictiveness and the criminology of transgression*, 7(3) THEORETICAL CRIMINOLOGY 389 (2003).
³³ Carrie A. Rentschler, *Victims' Rights and the Struggle over Crime in the Media*, 32(2) CANADIAN J. COMM. 219,223-225 (2007).
³⁴ Chris Greer, *News Media, Victims and Crime*, in VICTIMS, CRIME & SOCIETY 21, 26-27 (Pamela Davies, Peter Francis & Chris Greer eds., 2007).
³⁵ רון שפירא, דיני עונשין: מהתמקדות בפרט להכרעה במאבקים בין קבוצתיים ספר השנה של המשפט בישראל 629 (1997).
³⁶ חיים זיכרמן השפעת המעורבות התקשורתית על גזר הדין של נאשמים מפורסמים המכון הישראלי לדמוקרטיה 175 (2011) <https://www.idi.org.il/articles/9245>

באורח היסטורי, משחר התפתחותם של אמצעי התקשורת המסורתיים, הסתמנה השתתפות מוגבלת של נשים בשיח התקשורתי,³⁷ והאלימות המינית כלפי נשים נחשבה כעניין פרטי שאין לו משמעות ציבורית ופוליטית.³⁸ נטען, כי התקשורת שימשה כלי קיבול להטיה גברית ולביקורת על התנועות הפמיניסטיות.³⁹ בהקשר של אלימות מינית נטען, כי הסיקור התקשורתי מצביע על אשמת הקורבן ומטיל ספק במניעיהן של נפגעות להתלונן. בכך הוא מנציח את "תרבות האונס" (Rape Culture).⁴⁰ מושג ביקורתי זה נטבע בשנות השבעים של המאה הקודמת⁴¹, ולפיו השיח הציבורי מאפשר מעשי תקיפה מינית בשתי דרכים: האחת, באמצעות האשמת הקורבן והפצת טיעונים שממזערים ומתרחקים מעשי אונס. השנייה, באמצעות נורמליזציה של תוקפנות מינית של גברים. בתגובה, פעילות פמיניסטיות נקטו באסטרטגיה תקשורתית חליפית. הן יצרו מרחבי שיח אלטרנטיביים לשיח בתקשורת הממוסדת במטרה לפתח תפיסות פוליטיות חדשות ביחס ל"תרבות האונס": ייסדו עיתוני נשים, הקימו תכניות רדיו ייחודיות לנשים וארגנו פסטיבלים ותערוכות שביקשו להתמודד עם השיח ההגמוני הדכאני כלפי נשים.⁴² במסגרת פעילות זו, נאספו בשנות השבעים של המאה הקודמת עדויות ישירות של שורדות אונס. עדויות אלה ראו אור בספרים⁴³, באירועים שכונו Rape Speak out⁴⁴, ובסדרת פעולות מחאה לביוש תוקפים באמצעות פרסום שמם בעיתונים פמיניסטיים.⁴⁵ ברם, בתקשורת המסורתית השפעתם האסטרטגית של ערוצי-פעולה אלטרנטיביים אלה היתה מוגבלת.⁴⁶

במחקרים שנעשו על סיקור עבירות מין בתקשורת הישראלית הממוסדת נמצאו מנגנוני השתקה דומים.⁴⁷ סיקור התקיפות המיניות נוטה בחלקו להפנות אצבע מאשימה לקורבן.⁴⁸ הסיקור מתמקד במקרים סנסציוניים ובהם אונס קבוצתי, תקיפות מיניות בידי זרים ובמקרים שבהם התוקפים או הקורבנות הם ידוענים. מנגד, המקרים השכיחים יותר אינם זוכים להבלטה, והם נתפסים במרומו כחמורים פחות, בעיקר אם האנס וקרבנו הכירו זה את זה קודם לכן.⁴⁹ מאפייני ייצוגי האונס בתקשורת הישראלית והאשמת הנפגעות במהלך ראיונות עיתונאיים עוררו ביקורת ציבורית מוגבלת בישראל.⁵⁰

Nancy Fraser, *Rethinking the public sphere: A contribution to the critique of actually existing democracy*, 25/26 SOCIAL TEXT 56,67 (1990).³⁷

CAROLE PATEMAN, *THE SEXUAL CONTRACT* 185 (1988).³⁸

Louise North, *Rejecting the "F-word": How "Feminism" and "Feminists" are Understood in the Newsroom*, 10 JOURNALISM 739, 742 (2009).³⁹

Shannon O'Hara, *Monsters, Playboys, Virgins and Whores: Rape Myths in the News Media's Coverage of Sexual Violence*, 21(3) LANGUAGE AND LITERATURE 247, 248 (2012).⁴⁰

⁴¹ המושג "תרבות האונס" שמשמעו נרמול תרבותי של תקיפות מיניות, נטבע בידי הוגות המשוויכות לגל השני של הפמיניזם. ראו למשל ספרה של סוזן בראונמילר: *AGAINST OUR WILL: MEN, WOMAN AND RAPE* (1975).

⁴² Michael Warner, *Publics and counterpublics*, PUBLIC CULTURE 14,49,85 (2002) ראו ה"ש 37 Fraser שם, בעמ' 123.

⁴³ ראו לדוגמא: NOREEN CONNELL & CASSANDRA WILSON, *RAPE: THE FIRST SOURCEBOOK FOR WOMEN*: BY NEW YORK RADICAL FEMINISTS (1974).

⁴⁴ רק לשם ההדגמה: ב-24 בינואר 1971, אל מול קהל של 300 נשים, עמדו קורבנות האונס וסיפרו את סיפורן בפומבי. סיפורים אלה תועדו והביאו לכתיבה פמיניסטית רבה על אונס בשנים שיבואו. בין השאר, משתמשת בעדויות אלה סוזן בראונמילר בספרה פורץ הדרך *Against Our Will*, לעיל ה"ש 41.

⁴⁵ MARIA BEVACQUA, *RAPE ON THE PUBLIC AGENDA: FEMINISM AND THE POLITICS OF SEXUAL ASSAULT* 33 (2000).

⁴⁶ Warner ה"ש 42 שם, 89-90. ראו למשל יחסה השלילי של התקשורת הממוסדת לעדויות נשים נגד תוקפנות המינית של הבמאי רומן פולנסקי: נירית אנדרמן, שמי שרלוט. בגיל 16 רומן פולנסקי אנס אותי *גלריה הארץ* 1.1.2019.

⁴⁷ ראו: אלינה קורן "ההבניה של אונס בעיתונות והפוליטיקה של האשמת הקרבן" *הפיקוח על עברייני מין בישראל: ענישה או טיפול?* 221, 230 (אפרת שוהם עורכת, 2008).

⁴⁸ ראו: הגר להב "מקרה מזעזע": סיקור תקשורתי של תקיפות מיניות בישראל *מכון חיים הרצוג* 37-39 (2008). <https://m.tau.ac.il/institutes/herzog/igarta10.pdf>

⁴⁹ קורן, לעיל ה"ש 47, בעמ' 223; להב, לעיל ה"ש 48, בעמ' 23-26.

⁵⁰ ראו: קרן גרינבלט אז אתם בעד או נגד אונס? *העין השביעית* 13.10.2018 <https://www.the7eye.org.il/306228> ;

ב. נראותן של נפגעות עבירות-מין בתקשורת המקוונת

בעשור האחרון משמשות הרשתות החברתיות כמתווך המרכזי היומיומי של מידע, חוויות רגשיות, דרכי ביטוי ופעולה חברתית וכך נרחב לאקטיביזם פמיניסטי.⁵¹ Carrie Rentschler טוענת כי הרשתות החברתיות מעניקות לנשים הזדמנויות אסטרטגיות תקשורתיות חדשות לפתח שיח ציבורי נגדי, הקורא תיגר על נורמות חברתיות ומשפטיות שמשמרות את תרבות האונס.⁵² הרשתות מעניקות אפשרויות להפצת תובנות חליפיות לשיח הקיים בתקשורת המרכזית על תקיפות מיניות של נשים, מספקות גישה לנשים שלא זכו לסיקור תקשורתי ומעצבות מחדש עקרונות וערכים חברתיים ביחס לפגיעות מיניות. המרחב המקוון משמש כבמה לעדויות של נפגעות עבירות מין שלא הובילו לפתיחת הליכים משפטיים ולעדויות שהובילו לפתיחת הליכים משפטיים שנחו על-ידי הנפגעים כפוגעניים, ומעניק לנפגעים אפשרות להשתתף, להשמיע קול, לקבל אישור לטענותיהם ולהשיג נקמה בפוגעיהם.⁵³

ואולם, מתחוויר כי למרות התקווה שמרחבי השיח המקוונים יגבירו את המודעות לאלימות נגד נשים ויהוו בלם לתופעה⁵⁴, גם בהם מתנהל שיח שנאה כלפי נשים הכולל איומים, השפלה והאשמת הקורבן. מחקרים מהשנים האחרונות מתארים את הרשתות החברתיות כאתרים המשמשים כפלטפורמות להטרדה מאיימת, הטרדה מינית ופגיעה בפרטיות.⁵⁵ התופעה שזכתה לכינוי "פורנוגרפיית-נקם" (revenge-porn) תפסה תאוצה בשנים האחרונות. תופעה זאת כוללת הפצה או פרסום של תמונות עירום או תמונות אינטימיות, בלא הסכמת הנפגעת, לרוב מתוך רצון של בן-זוג לשעבר לנקום בה, אך לעתים גם מתוך מניעים אחרים של בידור או סחיטת כספים.⁵⁶ Dodge מתארת כיצד השיח המקוון על אלימות מינית משפיע ומבנה את התפיסות החברתיות של פגיעה מינית ושל מיתוסים הכרוכים בה.⁵⁷ לאור הקלות בהפצה של חומרים בעלי אופי מיני-פוגעני בלא

איתי שטרן פלשבק מידי לאונס הארץ 28.11.2018 <https://www.haaretz.co.il/gallery/media/1.6698172>
⁵¹ ראו למשל: José Van Dijck, *Culture of Connectivity: A Critical History of Social Media*, J. MEDIA & COMM. RESEARCH 195 (2014); Sophie Sills, Chelsea Pickens, Karishma Beach, Lloyd Jones, Octavia CalderDawe, Paulette Benton-Greig & Nicola Gavey Sophie Sills, Chelsea Pickens, Karishma Beach, Lloyd Jones, Octavia CalderDawe, Paulette Benton-Greig & Nicola Gavey, *Rape Culture and Social Media: Young Critics and a Feminist Counterpublic*, 16(6) FEMINIST MEDIA STUDIES 935 (2016); Lena Wanggren, *Our Stories Matter: Storytelling and Social Justice in the HOLLABACK! Movement*, 28 GENDER AND EDUCATION 401, 407 (2016).

Carrie A. Rentschler, *Rape Culture and the Feminist Politics of Social Media*, 7 GIRLHOOD STUDIES 65,67 (2014).

Michael Salter, *Justice and Revenge in Online Counter-Publics: Emerging Responses to Sexual Violence in the Age of Social Media*, 9(3) CRIME, MEDIA, CULTURE: AN INTERNATIONAL JOURNAL 225,235 (2013).

⁵⁴ ראו למשל: SHERRY TURKLE, LIFE ON THE SCREEN: IDENTITY IN THE AGE OF THE INTERNET 255-271 (1997); MANUEL CASTELLS, MIREIA FERNANDEZ-ARDEVOL, JACK QIU & ABARA SEY, MOBILE COMMUNICATION AND SOCIETY: A GLOBAL PERSPECTIVE 91 (2009).

⁵⁵ להרחבה על התופעה של פרסום תמונה או סרטון בעלי אופי מיני-פוגעני בלא בהסכמת הנפגעת כאמצעי נקמה של בן-זוג לשעבר, ראו למשל, מבין ספרות ענפה: Alexa Dodge, *Digitizing Rape Culture: Online Sexual Violence and the Power of the Digital Photograph*, 12(1) CRIME, MEDIA, CULTURE 65, 76-78 (2015); Jordan Fairbairn, *Rape Threats and Revenge Porn: Defining Sexual Violence in the Digital Age*, in EGirls, eCITIZEN 229, 232-235 (Jane Bailey and Valerie Steeves eds., 2015); Danielle K. Citron and Marry Anne Franks, *Criminalizing Revenge Porn* 49 WAKE FOREST L. REV. 345, 347 (2014); Emily Poole, *Fighting Back Against Non-Consensual Pornography* 49 U.S.F.L.REV. 181, 208-209 (2015); הדר דנציג-רוזנברג ורוני רוזנברג "פורנוגרפיית נקם כהטרדה מינית" חוקים ט 265 (2017).

⁵⁶ שם.

⁵⁷ Dodge, לעיל ה"ש 55.

הסכמת המצולמת, הרשתות החברתיות לעתים מהוות בסיס להנצחה ואף להעצמה של תרבות האונס.⁵⁸

3. תיאור המחקר

מחקר זה, נכון לעת כתיבתו, הוא הראשון למפות את תפיסותיהן של נפגעות עבירות מין המשתתפות בשיח בפייסבוק על פגיעה מינית ביחס להשפעת התקשורת על ההליכים המשפטיים הנערכים לתוקפיהן, ועל יכולתן לעצב את התודעה הציבורית ביחס לעבירות מין באמצעות התקשורת. המחקר מציב לראשונה אלה מול אלה את חוויותיהן הסובייקטיביות של הנפגעות במגען עם התקשורת הממוסדת ואת חוויות השתתפותן בשיח המקוון.

המחקר מבוסס על ראיונות-עומק מובנים-למחצה עם 20 נפגעי ונפגעות עבירות-מין שבחרו לחשוף בפייסבוק את סיפור הפגיעה המינית שהם עברו. בהתאם לגישה הפנומנולוגית המכוונת לחקר חוויות חיים הכוללות גרסאות תיאוריות, פרשניות ונרטיביות, נמנענו מהשערות מוקדמות ביחס לעמדותיהן של המרואיינות ואפשרנו להן לספר על-אודות התכנים המשמעותיים עבורן באופן סובייקטיבי.⁵⁹ שיטת המחקר האיכותנית שעזמה נמנים ראיונות-העומק מאפשרת לחקור תופעה חברתית במבט הוליסטי באמצעות ניתוח ההבניה הייחודית של עולמם של המשתתפים שחוו תופעה זו במקור והמשמעות שהם מייחסים לה.⁶⁰ ערכן של שיטות המחקר האיכותניות הוכח במחקר הפמיניסטי והרב-תרבותי בכל הנוגע לחקר ההתנסויות של נשים ושל קבוצות מוחלשות אחרות.⁶¹ במסגרת הראיונות ביקשנו לעמוד על חוויות הנפגעות במגע עם עיתונאים בתקשורת הממוסדת, בהשוואה לחוויות פרסום עדויותיהן בפייסבוק ולהבין כיצד לדעתן משפיעה פעילותן בתקשורת הממוסדת וברשתות החברתיות על מערכת המשפט. במהלך ניתוח הנתונים האיכותניים, ערכנו ניתוח תמטי, לצורך יצירת קטגוריות משמעות. כמקובל בגישה האיכותנית, מהימנות המחקר מתבססת בין היתר על תיעודו, ולשם כך השתמשנו בתיאור עשיר של הנתונים ובציטוטים ישירים כפי שהובאו במקור מפיהן של המשתתפות. אלה מתלווים לפרשנות ומאפשרים לקוראת להעריך את ממצאי המחקר.⁶²

אוכלוסיית המחקר של ראיונות-העומק כללה 17 נשים ו-3 גברים שדיווחו כי נפגעו מינית בדרגות חומרה שונות. גיל המשתתפים נע בין 18-49 שנים. 11 מתוך המרואיינים רואיינו גם לתקשורת המרכזית בנושא הפגיעה המינית שעברו לצד פרסומיהם ברשתות החברתיות, ואילו 9 מהמרואיינים לא התראיינו בתקשורת המרכזית והסתפקו בפרסום פוסט בפייסבוק בנושא. ראיונות העומק נערכו בין החודשים יולי 2016 לספטמבר 2017 והתבססו על שאלון ומדריך-ראיון שחיברנו לצורך המחקר. כל ראיון ערך בממוצע כשעה וחצי. בחודש אוקטובר 2017, כחודש לאחר

⁵⁸ ראו: Shariff Shariff & DeMartini A., *Defining the legal lines: eGirls and intimate images*, in EGIRLS, ECITIZEN 281, 291-306 (Jane Bailey and Valerie Steeves eds., 2015).

⁵⁹ המחקר הפנומנולוגי מניח כי החוויה האנושית נבנית מתוך יכולתו הפנימית של האדם לכוון משמעות מורכבת ודינמית למציאות שאותה הוא חווה. לעקרונות העומדים ביסוד המחקר הפנומנולוגי, ראו למשל: Max Van Manen, *From Meaning to Method*, 7(3) QUALITATIVE HEALTH RESEARCH 345 (1997); Donald E. Polkinghorne, *Phenomenological Research Methods*, in EXISTENTIAL-PHENOMENOLOGICAL PERSPECTIVES IN PSYCHOLOGY 41 (Ronald S. Valle & Steen Halling eds., 1989).

⁶⁰ ראו: אשר שקדי מילים המנסות לגעת: מחקר איכותני – תאוריה ויישום 30-29 (2003); אשר שקדי המשמעות מאחורי המילים: מתודולוגיות במחקר איכותני הלכה למעשה 15-11 (2011); היידי לויט, סו מוטולסקי, פרדריק וורץ, סוזן מואר & ג'וזף פונטרטו "למען קידום שלמות מתודולוגית: המלצות לתכנון ולהערכה של מחקר איכותני בפסיכולוגיה" מגמות נג(2) 9, 17 (2018). (להלן: "קידום שלמות מתודולוגית").

⁶¹ ראו: קידום שלמות מתודולוגית, שם, בעמ' 16.

⁶² ראו: Clifford Geertz, *The Interpretation Of Cultures*, in KLASSIKER DER SOZIAL WISSENSCHAFTEN 289 (1983).

סיום עריכת הראיונות, פרץ קמפיין ה- #Me Too בישראל. בעקבות קמפיין זה רצינו להבין האם ובאיזה אופן השתנו עמדותיהן של הנפגעות באשר לשאלות שבמוקד מחקרנו. לאור האמור, בחודשים יולי ואוגוסט 2018 ערכנו ראיונות השלמה טלפוניים בני כחצי שעה כל אחד בממוצע עם 17 ממשתתפי ומשתתפות המחקר. תכלית ראיונות ההשלמה הייתה לחשוף את האופן שבו המרואיינות תופסות את השלכות קמפיין #Me Too על שאלות המחקר שהוצגו בפניהן בעבר. מתודולוגיה זו של ראיונות חוזרים מוכרת ממחקרי אורך איכותניים (Longitudinal qualitative research) ונעשה בה שימוש לצורך הבנת תהליכים המתרחשים לאורך זמן בהקשרים חברתיים ותרבותיים והשלכותיהם על הפרט.⁶³ כל המרואיינים חתמו על טופס הסכמה מדעת לפני הריאיון. שמותיהן של הנפגעות שונו ופרטיהן המזהים טושטשו על מנת לשמור בהקפדה על חסיון ופרטיותן. המחקר קיבל את אישור ועדת האתיקה של הפקולטה למשפטים באוניברסיטת בר-אילן.

4. ממצאים

מניתוח ממצאי ראיונות העומק ביחס לבחינה ההשוואתית בין דעתן של הנפגעות על כוח השפעת התקשורת הממוסדת וכוח ההשפעה של הרשתות החברתיות על ההליך המשפטי עולות שתי תימות לפיהן נבנה פרק זה. תימה ראשונה מתייחסת לאופן בו הנפגעות מעריכות את השפעתה של כל אחת מהמדיות על התנהלותם של סוכני המשפט. תימה שנייה מתייחסת לאופן בו הנפגעות מעריכות את השפעתה של כל אחת מהמדיות על התודעה החברתית ביחס לעבירות מין, המשפיעה בתורה אף היא על המסד המשפטי כמו גם על רווחתן האישית.

א. השפעת החשיפה של נפגעות בתקשורת הממוסדת והמקוונת על מערכת המשפט

בראיונות העומק נשמעו עמדות מעורבות ביחס לאופנים שבהם משפיעה חשיפתן של הנפגעות בתקשורת על התנהלותה של מערכת המשפט. חלק מהמרואיינות טענו כי לתקשורת הממוסדת השפעה משמעותית יותר על מערכת המשפט, לנוכח מעמדה הציבורי הרם, קהל הנמענים הקבוע והאמינות המיוחסת במסד למתפרסם בה. מנגד, אחרות טענו כי בסביבה התקשורתית הנוכחית, התקשורת הממוסדת והפייסבוק מהווים כלים שלובים, ואין פלטפורמה אחת יכולה להשפיע על ההליך המשפטי באופן בלבדי.

נפגעות אחדות הצביעו על השפעה ישירה של השימוש בתקשורת הממוסדת על החלטות ומהלכים משפטיים בעניינן. לדבריהן, הביקורת בתקשורת נתפסת במערכת המשפט כאיום, ולכן הפרסום ממריץ את סוכני המשפט לשינוי התנהלותם בשני מישורים: האחד, שינוי סדר היום של המערכת, והשני, הפגנת רגישות לצרכיהן הרגשיים של הנפגעות. ג'קי סיפרה: "הפרקליטות התעוררה כשתוכנית תחקירים בטלוויזיה ביקשו תגובה [...] ומיד פנה הפרקליט, תוך יום פתאום חזרו אלי עם תשובות, אנחנו מטפלים ומתלבטים, אנחנו נזמן אותך לפגישה וכו'". דוד טוען כי רק בזכות כתבת טלוויזיה נפתח מחדש תיק חקירה שנסגר בעניינו: "המשטרה לדעתי סגרה את התיק מידיית איך שהגשתי אותו וברגע שהכתבת פנתה אליהם, אמרו לה: התיק בחקירה. פתחו אותו מחדש". דונה שנפגעה במקום עבודה ציבורי, איימה על מעסיקה בפרסום הפגיעה בתקשורת, אם לא יתחשבו ברגשותיה. לדבריה רק בשל החשש מפרסום ויתרו מעסיקה על דרישתם לעימות בינה

⁶³ להרחבה על מתודולוגיית המחקר האיכותני המתמשך ראו: Rachel Thomson, *The Qualitative Longitudinal Case History: Practical, Methodological and Ethical Reflections*, 6(4) Soc. POL'Y. & SOC'Y. 571, 572 (2007).

לבין התוקף: "לא הסכמתי [...] אמרתי להם: לפני העימות אני כבר יוצאת לתקשורת ואני מספרת הכול אז הם נרא פחדו מזה".

לדברי הנפגעות שסברו כי התקשורת הממוסדת משפיעה יותר על ההליך הפלילי מאשר הרשתות החברתיות, הסיבות לכך הן האמינות המיוחסת לתקשורת הממוסדת ומאפייניה החד-כיווניים שהופכים אותה לנגישה לכל וכזאת שאינה מותנית במיומנויות טכנולוגיות. גיין סבורה כי התקשורת המרכזית זוכה לרף אמינות גבוה בקרב שופטים בעוד שהפייסבוק מייצר אי-אמון: "אני חושבת שעדיין הפייסבוק צריך את האישור של התקשורת הרשמית בשביל להפוך לאמת, כי עדיין יודעים שיש נרטיבים, יש סיפורים חצי אפויים". אליסון מחדדת כי אמינות המיוחסת לתקשורת הממוסדת מעניקה תיקוף לטענותיהן של הנפגעות בעיני השופטים יותר מאשר המתפרסם בפייסבוק: "אני חושבת שהתקשורת הממוסדת משפיעה על שופטות ושופטים, ולפחות על התפיסה של האמינות של המתלוננת. אם היה לך את השחלות לקום וללכת לדבר בטלוויזיה אז כנראה שאת עומדת מאחורי הסיפור שלך, זה מוסיף לזה אמינות".

נפגעות אחרות טענו שבעוד שכוחה של התקשורת הממוסדת נובע מכך שגם הנמענים הפאסיביים נחשפים למסריה, הרי השפעת הפוסט בפייסבוק מותנה בחוג החברים של כותב הפוסט וביכולתו הטכנית להגיע לקבוצות רלוונטיות. חנה טוענת שהפרסום בפייסבוק דורש מיומנות טכנולוגית שלא לכל אחד יש: "בפייסבוק את נכנסת לקבוצות מסוימות כדי לקבל את המידע הזה. ולכן התקשורת הממוסדת הרבה יותר חשופה ונגישה לכולם". גם לילי מחזקת טיעון זה: "יש את האוכלוסייה שבעצם לא חשופים לפייסבוק. האנשים היותר מבוגרים, ואני אומרת אם אנחנו רוצים לצעוק את הצעקה ושיהיו יותר אנשים – זה דרך התקשורת, חד משמעית". קלרה גורסת כי בניגוד לתקשורת הממוסדת הנהנית מחשיפה מובטחת, כוח ההשפעה באמצעות הפייסבוק תלוי בהתנהלותו של הכותב והמעגלים החברתיים שהוא נחשף אליהם: "להיחשף בפייסבוק ולא בכלי תקשורת ציבורי יש בזה פחות אימפקט ללא ספק. פייסבוק זה ציבורי אבל זה לא חייב להיות ציבורי, זה תלוי בהגדרות שלך ובמספר החברים".

שרון, פעילת רשת שנאנסה בצעירותה ותומכת כיום בנפגעות אחרות, סבורה כי הפייסבוק משמש ערוץ מעקף בלעדי עבור נפגעות שאין להן מהלכים בתקשורת הממוסדת ועבורן הוא מספק חשיפה רחבה ביותר. שרון טוענת לטשטוש המתחולל בין התקשורת הממוסדת לבין התקשורת המקוונת בשני היבטים. לדבריה, עיתונאים מלקטים חדשות גם מתוך השיח ברשתות החברתיות ומעניקים לו תפוצה רחבה. בנוסף, לתוכניות טלוויזיה יש עמודי פייסבוק משלהן המפיצות תכנים ששודרו בתקשורת המרכזית לנוחותם של צופים שלא צפו בתכנים אלה בזמן אמת: "אם משהו מספיק חזק וחשוב ברשת, הוא יגיע גם לתקשורת המרכזית. זה בדרך כלל עובד ככה ולא הפוך. כשמשהו עולה לתוכנית הטלוויזיה 'צינור לילה', כמות האנשים שרואה את התכנית לעומת כמות האנשים שנכנסת לדף הפייסבוק של התוכנית, היא הבדל של שמיים וארץ. בגלל זה, כל תכנית שלי שהייתי בטלוויזיה, צילמתי בוידאו בעצמי והעליתי אצלי בפייסבוק, וכל מי שלא ראה, בעצם ראה בפייסבוק".

יצוין, כי בראיונות שניהלנו לאחר פרוץ קמפיין ה-MeToo נשמעו היגדים נוספים ביחס לחולשת השפעת הרשתות על מערכת המשפט. הנפגעות הביעו אכזבה מכך שבניגוד לארצות-הברית, לא התחולל שינוי ביחסם של סוכני המשפט אל הנפגעות גם לאחר קמפיין רשת רב-תפוצה זה. קלרה אמרה: "בניגוד לעולם, אין בארץ יותר תלונות למשטרה וגם לא החמרה בענישה, אבל הדור שלנו כהורים יהיה אחר עם הילדים שלנו מתוך מקום שנאמין להם וגם ננסה לעודד שינסו לקבל צדק".

גם אליסון טוענת כי הקמפיין הרשתי בארצות-הברית השיג תוצאות משפטיות, וזאת בניגוד לישראל: "אני חושבת שבארץ האפקט עדיין פחות מדהים ממה שקורה בחו"ל. אני חושבת שאצל הרבה מאוד נפגעות החלק המשמעותי לא תמיד מתבטא בענישה או בסנקציה המשפטית, אלא בלגיטימציה של לדבר על הפגיעה ולדעת שמאמינים ושיש קבלה והחלה סביבתית לדבר הזה. בחו"ל זה מאוד ניכר [...] אמירה כללית כמו במשפטו של ביל קוסבי שמאמינים לך לא משנה מה, ויש תמיכה. קשה לדעת מה יהיו ההשלכות המשפטיות של זה, אבל לראות את ביל קוסבי אזוק [...] זה נותן המון מקום לנפגעות לדבר". גם שרון ביטאה אכזבה דומה: "בארץ אני מרגישה שאנחנו עדיין מאחור, הייתי שמחה לראות עמידה יותר איתנה של הפרקליטות, משטרה ובעיקר תקשורת". גם וונדי, נפגעת מין בקהילה הדתית, סבורה כי הקמפיין העניק תמיכה לנפגעות אך לא חולל שינוי במערכת המשפט: "ראיתי נפגעות שרק בגלל הקמפיין התחילו לכתוב בפייסבוק אבל הן לא הלכו להתלונן במשטרה כי שום דבר לא השתנה. במשטרה עדיין קשה, וגם בית המשפט לא שינה את יחסו לנפגעות עבירות מין". קלרה, שהתלוננה במשטרה, הביעה אכזבה מהנפגעות שלא פונות לאפיק הפלילי ומסתפקות בפעילות רשתית: "נשים לא הולכות למשטרה ולא נאבקות לשנות, בארץ נשים אומרות עשיתי את שלי כשאמרתי 'גם אני' וזהו".

ב. השפעת התקשורת על שינוי התודעה הציבורית ועל רווחתן של הנפגעות

מרבית הנפגעות שהתראיינו למחקר זה סבורות כי בניגוד לכוחה הניכר של התקשורת הממוסדת להשפיע על הליכים ממסדיים, הרי שכוחה לחולל שינוי תודעתי ביחס לעבירות מין הוא מוגבל, בוודאי ביחס לכוחן של הרשתות החברתיות. המשתתפות הצביעו על החסמים הקיימים בתקשורת הממוסדת ומונעים מהלכים שיובילו שינוי תודעתי בציבור, ביניהם שיקולי עריכה, אינטרסים חיצוניים מוסווים המכתיבים את סדר היום התקשורתי ושגרות העבודה העיתונאיות. מנגד, הן הצביעו על הזמינות הגבוהה והעדר שיקולי עריכה במתפרסם ברשתות החברתיות, החיוניים למהלך של שינוי תודעה. לצד זאת, הנפגעות הצביעו על רכיבי "תרבות האונס" המצויים גם בשיח הרשתי. הנפגעות בחנו את השלכות ההבדלים בין ההתנהלות שלהן מול עיתונאים לבין הפעילות ברשתות החברתיות, על רווחתן האישית. הן מיקדו את ההבדלים בין חוויותיהן הסובייקטיביות במגע עם העיתונאים לעומת חווית החשיפה ברשתות החברתיות בשלושה ממדים: היכולת לשלוט במסר; ההתמודדות עם "תרבות האונס"; ומידת התמיכה לעומת הפגיעה שהן חוות בשתי הפלטפורמות. בפרק זה יובאו זה לצד זה האבחנות שערכו הנפגעות לגבי כוחן של שתי הפלטפורמות הביטוי, הממוסדת והמקוונת, לעצב את התודעה, לצד תובנותיהן על המחיר הרגשי ותחושת ההישג הנלוות למעבר מאלם להשמעת קול.

מידת השליטה של הנפגעת על מסריה

הנפגעות טענו כי במהלך החשיפה בתקשורת הממוסדת הנפגעות מאבדות את שליטתן במסרים שהן מבקשות להעביר לציבור. לדידן, מעבר לפגיעה אישית יש בכך מחסום בעיצוב התודעה הציבורית ביחס לעבירות מין. דונה, שהפוגע בה חוייב לפצותה, סירבה להתראיין לאמצעי התקשורת משום שחששה הן מאי יכולתה להשפיע על עיצוב מסריה, והן מיכולתו של התוקף להשפיע על הסיקור העיתונאי לרעתה. דונה בחרה להיחשף לראשונה בפייסבוק: "בתקשורת היו עורכים את הריאיון בדרך אחרת שמתאימה להם, אני רציתי נרטיב אחר: עכשיו אני במרכז [...] כי ידעתי שתבוא מתקפה [...] כי הוא אישיות בעלת מעמד [...] והדבר השני, [...] אני רציתי להראות לנשים: תדרשו פיצויים,

זה החוק, זה מגיע לנו ואין לנו מה להתבייש". דונה הסבירה כי הבחירה בפרסום בפייסבוק זיכתה אותה בשליטה מלאה על המסרים, וזאת באמצעות מחיקה של תגובות פוגעניות: "זה היה מאוד בקפידה מה אני מספרת [...] גם חסמתי תגובות של אנשים [...] מי שכתב שטויות זה היה ממש למחוק [...] עכשיו זה הזמן שלנו לקבל את הבמה. ואם זה הקיר שלי – אף אחד לא יכתוב פה שיט". גם קלרה, שנאנסה בידי אדם מוכר ובעל מהלכים בתקשורת, חשה חסרת אונים מול יכולתו של הנאשם בתקיפתה, להשפיע על "מסגור"⁶⁴ הדיון התקשורתי בצורה שתיטיב עמו ציבורית ומשפטית: "מאוד הרגשתי רע עם זה שהשיח מאוד מהר נהיה סביב תרבות מועדוני הלילה וסם האונס. כל השיח הוסט לשם. אני זה לא היה בכלל עם סם אונס וזה לא היה קשור לתרבות מועדוני הלילה. הסיבה שהוא עשה את זה, כי מעורכי הדין שלו הוא ידע שזה בכלל לא קביל שכל סיפור של סם האונס לא ייכנס בכלל לכתב האישום". גיין, שחששה אף היא ממסגור מוטעה של עדותה, אשר ייצר אי-אמון בתלונתה, בחרה בפרסום ראשון בפייסבוק. ברם, שליטתה במסר אבדה כשהעדות פורסמה באתרים מקוונים של אמצעי התקשורת המרכזיים: "זה שלקח לי מלא זמן לכתוב את הפוסט זה היה כי נורא היה חשוב לי שלא יישאר מקום לבלבול או עיוות או סילוף, ובסופו של דבר כן עיוותו וסילפו את הדברים שכתבתי. זאת אומרת, למשל, בפוסט נורא הקפדתי לא להגיד הטרדה מינית כי לא רציתי להדביק לזה תג פלילי שאולי אחר כך ברגע שהתג יפול, אז כל החומרה של המעשה – תיפול. אבל שנייה אחרי שכתבתי את הפוסט כל הכותרות בכל האתרים היו: מאשימה בהטרדה מינית".

מרואיינות אחרות הצביעו על מאפייני סגנון הסיקור העיתונאי החוסמים אפשרות הנפגעות לחולל שינוי בתודעה הציבורית ביחס לעבירות-מין באמצעות המסרים שהן מבקשות לשגר. הנפגעות הבחינו בנטייה לדרמטיזציה בסיקור,⁶⁵ ובהטיה לכיוון האנשה – פרסונליזציה⁶⁶ – התמקדות באדם ולא בסוגיה לצרכי השאת הרייטינג. אמנדה, שנאנסה במהלך שירותה הצבאי בעזרת סם אונס, נפגעה מדרישות העיתונאים שתיחשף בכתבה בשמה המלא: "פתאום זה היה נראה לכתב פחות עם רייטינג כי אני לא מוכנה לחשוף שמות ואני דורשת שיהיה תחקיר [...] אני לא באה לבכות, אני רוצה להוביל שינוי למען אחרות: אני רוצה תחקיר [...] נתונים, מה היה אז ומה יש היום". גם ריק, צעיר חרדי שנאנס בנעוריו, חווה יחס דומה בתקשורת הממוסדת והבין כי התקשורת הממוסדת מחפשת רייטינג ולא שינוי חברתי: "ברגע שאמרתי שאני לא מוכן למסור פרטים על המקרה שלי אז זה לא מספיק סנסציוני". קלרה קבלה על כך שלצורך העצמת הממד הרגשי בכתבה הבמאי בטלויזיה, ביקש ממנו לחבק שורדות עבירות מין אחרות שאותן לא הכירה. המרואיינות הוסיפו וטענו כי ההחלטה להיחשף בתקשורת הממוסדת פגעה גם ברווחתן הנפשית בשל הלחצים שמפעילים העיתונאים על הנפגעות לפני ובמהלך הראיון. אמרה קלרה: "החיים פשוט משתנים בשנייה ונכנסים ללופ מטורף ומתקשרים אליך עשרות שיחות ביום מאמצעי תקשורת בשביל לראיין אותך, ולא ישנתי ימים [...] היה לי מאוד קשה נפשית כי ניסיתי לתת כמה שיותר ראיונות בשביל לקדם את האגנדה ונכנסתי ללופ שאני לא יכולה לצאת ממנו".

⁶⁴ מונח ה"מסגור" (Framing) רווח במחקר התקשורת ולפיו אמצעי התקשורת בוחרים ומבליטים עניינים בדיווח באמצעות מסגרות המגדירות את הבעיות הנדונות, את הכוחות היוצרים אותן, מבטאות שיפוט מוסרי ומציעות תרופה לבעיה. חשיבותו של המסגור מתבטאת ביכולתו להעלים קולות ולהחליש טיעונים; כך יש ביכולתה של התקשורת למסגר נושאים בדרכים שיטו לטובת צד מסוים בלי להראות הטיה מפורשת. בשל כוח השפעתה של התקשורת על קביעת סדר היום ועל אופי ההתייחסות למציאות, יאמץ הציבור גם את זוויות הראייה שהתקשורת משקפת ב"מסגרת" הפרשנות שהיא מעניקה לאירוע המסוקר. התקשורת ראו: ה"ש 3 ענת פלג **דלתיים פתוחות**, עמ' 35.

⁶⁵ WILLIAM HALTOM, REPORTING ON THE COURTS: HOW THE MASS MEDIA COVER JUDICIAL ACTIONS 186 (1998).

⁶⁶ Haltom, ראו לעיל ה"ש 65, בעמ' 48-52.

האפשרות להיאבק ב"תרבות האונס"

במהלך התמודדותן של הנפגעות עם המאפיינים הסגנוניים של סיקור עבירות מין בתקשורת המרכזית ובפוסטים המתפרסמים ברשתות החברתיות, הן הבחינו בקיומן של דעות קדומות לגבי פגיעות מיניות המונעות מהלך של שינוי תפיסתי בציבור. הנפגעים הצביעו על תפיסות סטריאוטיפיות הרווחת בתקשורת הממוסדת ומשקפות את תרבות האונס ובהם האשמת הקורבן וזלזול בחומרת עבירות מין שבמסגרתן הנפגעת לא נאבקה בתוקף ואף היתה לה הכרות מוקדמת עמו. אליסון התראיינה בתוכנית טלוויזיה פופולארית לאחר שחשפה את הפגיעה המינית שחוותה במהלך נסיעה באוטובוס וכאבה את יחסו המזלזל והמאשים של המגיש: "הוא שאל: למה לא עשית זה וזה. ואני לא יודעת אם הרמתי עליו את הקול, אבל הסברתי לו מה זה קיפאון. אמרתי לו שזה אחד ממנגנוני ההגנה של הגוף פשוט ואת מפתחת שהתוקף יעשה צעד יותר אגרסיבי". אליסון גורסת שסיפורה זכה להבלטה בטלוויזיה בשל הנטייה בתקשורת להעדיף את ה"נפגעים האידאליים"⁶⁷ שלא היתה להם היכרות מוקדמת עם התוקף ולכן נהנים מלגיטימציה מיידית ומוצגים כפגיעים, כחסרי ישע, כתמימים וכראויים לחמלה: "האירוע שעברתי, זה אירוע שיכול לקרות לכל אחת וזה נופל בגדרי 'לא עשית שום דבר שמגיע לה את זה'. זה לא מתוך מערכת יחסים, לא כי שתיתי משהו, הייתי ילדה חמודה עם גומות חן שהולכת לעבודה. אף אחד לא יכול להאשים אותי". אליסון מדגישה כי גם לכושר הביטוי של הנפגעת יש השלכה על היחס התקשורתי כלפיה, וכך נוצרת אפליה בסיקור עבירות מין: "אני עוברת מסך טוב ואני חנינית ומאוד קל להביא בחורה שמצטלמת טוב ושהיא קוהרנטית, וזה יכול לייצר איזה שהוא אפקט מצנן [...] נתחיל להאמין רק לנשים מסוימת ואז 'היא כן, את שומעת שהיא חכמה, היא גם אקדמאית, את רואה את זה. אבל ההיא לא, לכן לא תשמעי איך היא מדברת', השיח יכול מאוד מהר להשתבש".

המניע של קלרה שנאנסה בידי איש חברה ליזום ראיון לטלוויזיה היה ניתוח הנטייה להאשמת הקורבן, אך מטרתה זו לא הוגשמה: "הסיבה היחידה שהסכמתי זה היה כי בדיוק בערוץ 2 הייתה כתבה על חיי הלילה. הכתבת דיברה שם נגד, אם את שותה עם מישהי דרינק – אז אל תתפלאי שאת מוצאת את עצמך ואת לא יודעת. הכתבה הזאת ממש הקפיצה אותי ואז בעקבות זה הרגשתי שחייבים כן בתקשורת לתת איזה שהוא say [...], אבל בהפקה אמרו: הזווית שלך לא מתאימה לנו [...] את לא בליינית ולא אשת חיי לילה, את אמא לשני ילדים [...] זה לא אמין כנראה, את צריכה להיות טייפ קאסט מסוים". גיין ודורותי, שפנו לפייסבוק ולא לתקשורת המרכזית, נתקלו אף הן בחומת דעות קדומות ביחס לעבירות מין. דורותי שנאנסה במועדון הלילה שבו עבדה ספגה קיטון של האשמות בשל אופי העיסוק שלה. גיין שהתלוננה על התבטאויות פוגעניות של ידוען סבורה שלא זכתה לאמון בשל הציניות שמאפיינת אותה: "התדמית שלי, זה כאילו משהו מאוד ציני, הכול מצחיק, הכול חסר משמעות, הכול סרקסטי. ואז פתאום אני בסיטואציה שדורשת ממני שפה קורבנית יותר. לפחות ענווה, סובלת, אמפתית לאחרים. זה נראה כאילו אני לא לוקחת את זה ברצינות, זה נראה כאילו לא באמת חשוב לי הנושא, אני ממציאה אפילו כי איך זה יכול להיות שבן אדם פגע בי ואני צוחקת על זה, אז יכול להיות ששיקרת".

⁶⁷ ראו לעיל ה"ש 35. וראו גם: Nils Christie, *The Ideal Victim, in* FROM CRIME POLICY TO VICTIM POLICY REORIENTING THE JUSTICE SYSTEM 17 (Ezzat Fattah ed., 1986).

תמיכה מול ניצול וקושי להיחשף

הנפגעות שהשתתפו במחקר הדגישו את חשיבות התמיכה התקשורתית בנרטיב שלהן כמשאב משמעותי לשינוי תודעת הציבור. בתוך כך הן בחנו בצורה מبدלת את יכולתה של התקשורת הממוסדת לעומת הרשתות החברתיות להגשים את ציפיתן לתמיכה. רוז סבורה שהריאיון העיתונאי מעמיק את תסמיני הטראומה המינית שחוה הנפגעת בעוד שהפייסבוק מאפשר חשיפה רגשית חיובית בשל העדר קול ומבע פנים של השומע או הרואה. לגרסתה העדרן של תגובות אלה מקל על ההחלטה להתערטלות פומבית: "כשאת מדברת, את שומעת את עצמך, זה הרבה יותר קשה מאשר לכתוב [...] גם תגובות [...] פלשבק מול אחרים [...] זה הרבה יותר קשה כשזה קורה מול אחרים מאשר כשאת לבד עם עצמך במחשב".

נפגעות אחדות הצביעו על תחושתן כי התקשורת הממוסדת מנצלת אותן לצרכי הרייטינג ובתוך כך מגבירה את תחושת חוסר הערך העצמי והניכור שהן חשות לאחר הפגיעה. אכן הצביעה על הגישה התועלתנית של העיתונאים, הממהרים לנושא החדשותי הבא ולא ערים לצרכיה הרגשיים של המתלוננת בתמיכה ובחמלה: "מתייחסים אליך נורא יפה כשרוצים שתבואי להתראיין [...] התחקירנית מלקקת לך ואומרת לך: 'יו וזה כל כך חשוב מה שאת הולכת להגיד ונורא חשוב לנו שתבואי'. הם גורמים לך להרגיש שאת מלכה. איך שאת באה, את פת, כלום ושום דבר. ברגע שעוד לפני שהתראיינת, ברגע שאת מגיעה לתכנית, נגמר הסיפור, את כבר כלום ושום דבר". גם דורותי שנפגעה מכך שהתקשורת אבדה עניין באונס שחוותה בגלל העונש הנמוך שקיבל האנס, מותחת קו מחבר בין ההטיה לכיוון הסנסציה בתקשורת, לבין תחושת הבדידות והערך העצמי הנמוך שחוותה: "כשנסגרה עסקת טיעון והוא קיבל גם רק חצי שנה עבודות שירות [...] כתבו על זה רק ב'הארץ' [...] זה כבר לא סקסי ואף אחד לא בא ואמר: 'בושה, משהו [...] ולאף אחד לא אכפת, אני יודעת שזה לא אישי אבל זה גורם לך לחשוב: 'וואלה'". מנגד, השימוש בפייסבוק העניק לאלן תחושת שליטה שהפיגה את תחושת הניצול: "הפייסבוק, אז הוא דווקא שימש כפלטפורמה מעולה בשבילי בכל התקופה הזאת כי בפייסבוק לא הרגשתי מנוצלת [...] אני שלטתי על החומרים שאני מוציאה החוצה וגם על מה שאני מקבלת".

יצויין, כי נפגעות אחרות נקבו בשמן של עיתונאיות שליוו אותן גם לאחר הריאיון העיתונאי ונשארו איתן בקשרי תמיכה וחברות. קלרה סיפרה שהשיחה שקיימה עם העיתונאית העניקה תיקוף ואישור לתחושותיה: "הרמתי אליה טלפון והתחלתי לספר לה את הסיפור ממש ברעד ובקול שבור. תוך כדי שאני מספרת לה מה קרה, פתאום אני מבינה שבעצם קיבלתי סוג של אישור סופי ובטוח שלא דמיינתי את זה". גם עבור ג'קי, נפגעת מינית בקהילה החרדית, הפנייה לתוכנית תחקירים בטלוויזיה היוותה קרש הצלה. עורך התוכנית הסדיר לה ליווי משפטי ועודד אותה להגיש תלונה במשטרה. ברם, גם לדעתה, התמיכה המתמשכת שמקבלות נפגעות בפייסבוק תורמת לשיקום משמעותי יותר מאשר החשיפה הנקודתית בתקשורת הממסדית: "העורך של התוכנית היה נקודת הגרעין האמונית שלי. הוא החזיר לי את האמון באנשים, ומה שקרה בעצם זה שהחשיפה הייתה בדיוק זה, להוציא את הסוד הזה. אבל בפייסבוק אני מוצאת דרך מאוד גדולה להעביר את החוויות האישיות בצורה מתמשכת. אנשי הטלוויזיה באים והולכים [...] בהקשר של יצירת מין חיבוק קהילתי תומך, לפעמים דווקא אנשים שמעורבים לך נורא בחיים, הורים משפחה וחברים, מתקשים להביא את אותו חיזוק שדווקא זרים לך ברשתות יכולים להביא".

#MeToo עמדות הנפגעות כלפי מיזם

בניגוד להסכמה ששררה בין הנפגעות כי מיזם ה-MeToo לא השפיע על מערכת המשפט, הנפגעות נחלקו בעמדותיהן בשאלה אם המיזם חולל שינוי תודעתי בציבור. בין הנפגעות נשמעו קולות לפיהם הקמפיין הרשתי העניק אמינות למתלוננות על עבירות מין. מישל אמרה: "הרבה חשבו שזה לא הגיוני שיש כל כך הרבה אנשים שעברו פגיעות מיניות, שהם סתם מפרסמים כדי לקבל לייקים, אמפתיה ופרסום. עכשיו הם יודעים שאין כמעט בחורה שלא הוטרדה". גם ריק שנפגע בנעוריו בישיבה שבה למד חש שינוי תודעתי אך בעיקר ביחס לאלימות מינית המופנית נגד נשים: "בגלל הקמפיין דברתי יותר בחופשיות על ההתמודדות שלי, אני מרגיש במקום יותר מקבל. אבל עדיין פגיעות בגברים זה טאבו לא נתנו במאבק מספיק קול לגברים נפגעים. קיבעו את זה שזה מאבק של נשים". ג'יין סבורה כי הקמפיין משנה תודעה ומקל על רגשות האשם של הנפגעות, תסמונת מוכרת לאחר טראומה מינית: "נשים חשות בסדר לדבר על פגיעות ללא רגשות אשם. השיח לא רק על התקיפה שלך. המשא מתחלק בין הכתפיים של כולם וזה יותר קל". אליסון סבורה כי הקמפיין מקל על חלחול רעיונות פמיניסטיים לתודעה הציבורית: "יותר נשים שבעבר לא הזדהו עם אמירות פמיניסטיות [...] היום מכילות ומקבלות ומשתפות פעולה יותר עם הדבר הזה. פעם הייתי צריכה לעשות יותר הסברה, גם לנשים, על הדבר הזה. היום גם נשים מרגישות יותר נוח לקחת חלק בנושא הזה [...] למרות שהחברה מאוד פטריארכלית ומסורתית בארץ".

לצד האמור, נשמעו קולות ביקורת ואכזבה מכך שהתייצבותן של נשים ידועניות כמובילות מהלך זה גימד את חלקן של הנשים האמיצות והאנונימיות שחוללו את המהפך האמיתי שנים קודם לכן. לרה הסבירה: "קמפיין הרבה פעמים מתחיל מראש שרשרת המזון, מסלבריטאיות, ואז הנשים הפשוטות, צרכניות המוסיקה והקולנוע, צריכות/נדרשות לתמוך בהן במפורסמות והמפורסמות בתמורה לתמיכה מעצימות את הנשים הפשוטות. זה אמורפי בעיני. האישה החזקה כאילו עושה בשביל כולנו ואנחנו צריכות להודות לה, אבל האומץ שלה בא מלמטה! [...] לי יש תחושה שאופי המאבק הזה רק מחזק את מאבק הסלבס וזה לא מאבק בעיני". גם שרון וקלרה תמכו בביקורת זו: "בארץ זה תפס תפנית מזעזעת שסלבריטאיות התחילו לספר על מישוה שלחש לה משהו באוזן לפני 20 שנה וזו החטאה גדולה של המטרה". אליסון טוענת כי יכולתו של הפייסבוק לחולל שינוי תודעתי מוגבלת בשל שינויים טכנולוגיים: "פעם היתה יותר חשיפה. היום יותר פרסומות ולא רואים את כל החברים בפייד אז פחות אנשים רואים אותי. לא בטוח שאם פייסבוק היה ככה בזמני הייתי כל כך נחשפת".

הטבלה שלהלן מציגה את הפערים שבין יכולות ההשפעה של התקשורת הממוסדת לתקשורת המקוונת, כפי שנתפסת בעיני הנפגעות, ואת ההבדלים בין החוויות הסובייקטיביות של הנפגעות בהתנהלותן בשתי פלטפורמות ביטוי אלה.

טבלה: תפיסת ההשפעה של התקשורת הממוסדת ושל הרשתות החברתיות על ההליך המשפטי ועל התודעה הציבורית בעיני נפגעות עבירות-מין לפני ואחרי קמפיין ה-MeToo

השפעה על הליכים משפטיים	תקשורת ממוסדת	רשתות חברתיות
- האצה של הליכים משפטיים הזוכים לסיקור	- השפעה מצטברת ולא מיידית המותנית בכמות השיתופים לתכנים המתפרסמים	

- יחס ספקני ורף אמינות נמוך - בעיני סוכני המשפט למתפרסם ברשתות החברתיות	- הגברת התחשבות סוכני המשפט בצרכי נפגעות הפונות לתקשורת הממוסדת - ייחוס אמינות לנפגעות הנחשפות בתקשורת הממוסדת - השפעה מוגברת על שחקני המשפט בלא תלות במיומנויותיהם הטכנולוגיות	
קמפיין ה-MeToo# לא חולל שינוי בהשפעה של המתפרסם על ההליכים המשפטיים		
- הנצחת סטריאוטיפים רווחים ב"תרבות האונס" בידי חלק מהגולשים - הבעת תמיכה בנרטיב הנפגעים - מתן קול גם לנפגעים שאין להם מהלכים בתקשורת הממוסדת	- הנצחת סטריאוטיפים רווחים ב"תרבות האונס" משיקולים של העלאת הרייטינג - מסגור שגוי של תקיפות מיניות בשל העדפת קורבנות "אידיאליים"	השפעה על התודעה הציבורית
קמפיין ה-MeToo# העניק לגיטימציה לנפגעות עבירות מין אך רידד את השיח והדיר מהתודעה נפגעות שאינן ידועניות		
- תחושת אבדן שליטה במסר - תחושת ניצול - תחושת השתקה בשל סטריאוטיפ ה"נפגע האידיאלי"	- תחושת אבדן שליטה במסר - תחושת ניצול - תחושת השתקה בשל סטריאוטיפ ה"נפגע האידיאלי"	השפעה על רווחת הנפגעת

5. דיון ומסקנות

5.1 הקשר בין השפעת החשיפה בתקשורת לבין השפעת ההליך הפלילי על רווחת הנפגעות

ספרות מחקרית רחבה עסקה במקומן השולי יחסית של נפגעות בהליך הפלילי ובצומת המפגש הקשה והטעון שלהן עם סוכני מערכת אכיפת החוק.⁶⁸ חלק אחר של המחקר האמפירי הרחב שערכנו בחן את חוויותיהן הרגשיות של נפגעות בהליך הפלילי והשווה בין לבין חוויותיהן הרגשיות בתהליך

⁶⁸ מבין ספרות ענפה, ראו למשל: Hadar Dancig-Rosenberg, *Sexual Assault Victims - Empowerment or Re-Victimization? The Need for a Therapeutic Jurisprudence Model*, TRENDS AND ISSUES IN VICTIMOLOGY 150 (Ronel N., Jaishankar K., and Bensimon M. eds., 2008); Kathleen Daly, *Reconceptualizing Sexual Victimization and Justice*, THE INTERNATIONAL HANDBOOK OF VICTIMOLOGY 378 (Inge Vanfraechem, Antony Pemberton & Felix Mukwiza Ndahinda eds., 2014); Rebecca Campbell & Sheela Raja *Secondary Victimization of Rape Victims: Insights from Mental Health Professionals who Treat Survivors of Violence* 14 VIOLENCE AND VICTIMS 261, 261 (1999); Rebecca Campbell, *The Psychological Impact of Rape Victims' Experiences with the Legal, Medical and Mental Health Systems* 68 AMERICAN PSYCHOLOGIST 702, 705 (2008); Rebecca Campbell, *The Role of Work Experience and Individual Beliefs in Police Officers' Perceptions of Date Rape: An Integration of Quantitative and Qualitative Method*, 23 AMERICAN JOURNAL OF COMMUNITY PSYCHOLOGY, 249 (1995); מירב דדיה ועידו דרויאן "הקורבן בהליך המשפטי" **הסוד ושברו: סוגיות בגילוי עריות** 498 (צביה זליגמן וזהבה סולומון עורכות, 2004).

החשיפה בפייסבוק. במסגרת החלק האחר של המחקר, שעליו הרחבנו במאמר נפרד⁶⁹, מצאנו, כי קבלת ההחלטות על ידי אנשי המקצוע, התנהלות ההליך על פי שלבים מובנים ולא מוכרים, הדיבור בז'רגון מקצועי והפער בין הנרטיב של סיפור הפגיעה כפי שהן חוו אותו לבין הסיפור המשפטי שנתפס רלוונטי להוכחת האשמה – כל אלה מחזקים את תחושת חוסר השליטה של הנפגעות במתרחש במרחב המשפטי. מנגד, הנפגעות תיארו, ככלל, חוויות רגשיות חיוביות כחלק מתהליך עיבוד הטראומה בעקבות חשיפת סיפור הפגיעה שלהן בפייסבוק. אל מול תחושת הבושה וההאשמה העצמית שחוו בהליך הפלילי הן חוו, ככלל, הפגת מועקת הבושה והאשמה בעקבות בחירתן להיחשף בפייסבוק. בעוד שבהליך הפלילי הן תיארו תחושה של היעדר שליטה – על קבלת ההחלטות, על הנרטיב של סיפור הפגיעה ועל התנהלות ההליך – תחושה שגררה חרדה ופחד, ברשתות החברתיות הן תיארו תחושה של השבת השליטה על סיפור הפגיעה, על התנהלותן בתוך השיח ועל תחושות של ביטחון. את רגשות הכעס, האכזבה והתסכול שחוו בעקבות מגען עם סוכני מערכת אכיפת החוק החליפו תחושות של הקלה וסיפוק בעקבות חיזוק ותמיכה קהילתית שקיבלו מהמשתתפות האחרות בשיח המקוון. אל מול רגשות התסכול והייאוש שחשו בהליך הפלילי, הן תיארו תחושות של תקווה, העצמה אישית וכוח שבאו בעקבות החשיפה והפעילות המקוונת.

ממצאי המאמר הנוכחי מפנים זרקור לרבדים אחרים במוטיבציות של הנפגעות להיחשף בתקשורת – רצון להשפיע על מערכת המשפט ועל התודעה הציבורית ביחס לעבירות-מין. בתוך כך, נחשפת תפיסת הפער בין השפעת התקשורת הממוסדת לעומת השפעת התקשורת המקוונת בעיני הנפגעות והמחיר הרגשי הנלווה לחשיפה בכל אחת מהן. בהתייחס לממצאים שפרסמנו מחלקו האחר של המחקר, החושפים "תמונת מראה" בין החוויות הרגשיות השליליות של הנפגעות שפנו למערכת אכיפת החוק לבין החוויות הרגשיות החיוביות שהן תיארו כחלק מתהליך עיבוד הטראומה בעקבות חשיפת סיפור הפגיעה שלהן בפייסבוק, מחקר זה מהדהד מסקנה דומה ביחס לפער בין החוויות הרגשיות השליליות במגען של הנפגעות עם התקשורת הממוסדת מול החוויות המיטיבות בפעילות המקוונת.

הנפגעות הצביעו על מנגנוני ההשתקה בתקשורת הממוסדת הדומים לחסמים הרגשיים שחוו במגען עם מערכת המשפט. כך, בדומה לתחושת אבדן השליטה שחשות נפגעות המתמודדות עם סוכני מערכת המשפט המפקיעים מהן את השליטה בסיפור הפגיעה על-מנת להתאימו לשפה המשפטית⁷⁰, הנפגעות חשות חוסר אונים לנוכח שוערי הסף בתקשורת, ששיקוליהם המקצועיים הם שמעצבים את המסר המתפרסם, וזאת על חשבון הנרטיב האוטנטי של הנפגעות. בדומה לאלם ולניכור הרגשי הנחווה, ככלל, במגע עם השפה המשפטית⁷¹, כך חוות הנפגעות תחושת ניצול מול ההטיות הסגנוניות בתקשורת לכיוון הסנסציה והדרמטיזציה, המנוגדות לשפתן הפנימית, המתאפיינת בחרדה ובקושי לשיים את הפגיעה. ההתמודדות עם רכיבי 'תרבות האונס' ובהם האשמת הקורבן, שבמקרים רבים הן חוות במהלך מגען עם סוכני מערכת המשפט⁷², חוזרת על עצמה לעיתים גם בראיון העיתונאי לנוכח המסגורים המאשימים את נפגעי עבירות-המין בסיקור התקשורתי. לכך מצטרף גם התסכול שחשות הנפגעות מול דימויו של ה"נפגע האידיאלי" הזוכה

⁶⁹ ראו אחד המאמרים בסדרת המאמרים המסכמת את ממצאי המחקר האמפירי הרחב שערכנו: הדר דנציג-רוזנברג וענת פלג, "Post ופוסט-טראומה": תהליכי עיבוד הרגשות של נפגעות תקיפה מינית בהליך הפלילי ובמרחב המקוון, **משפט, חברה ותרבות** (עתיד להתפרסם, 2020). (להלן: דנציג-רוזנברג ופלג, **post ופוסט-טראומה**).

⁷⁰ שם.

⁷¹ שם.

⁷² שם.

לתמיכה תקשורתית רחבה. דימוי זה מדיר ומשתיק את אותן נפגעות שלא זוכות להיכלל בקטגוריה "מיטיבה" זו.

בדומה לציפייה הנכזבת לתמיכה רגשית מסוכני המשפט הפלילי, הנפגעות תיארו חוויה של מפח נפש מהעדר התמיכה שחוו מצידם של עיתונאים מסקרים. מאפייני הסיקור של עבירות המין ושגרות העבודה של העיתונאים שעליהם הצביעו הנפגעות, תואמים את ספרות המחקר שנפרסה בראשית המאמר. לעומת זאת, ובדומה לטענותיהם של חוקרי הרשתות החברתיות, הנפגעות שהשתתפו במחקר זה טענו, כי מאפייני הטכנולוגיים של פייסבוק מספקים להן הכלה ותמיכה. אף שחלקן חוו גם תגובות שליליות ומאשימות בפייסבוק, הן העידו כי הפלטפורמה המקוונת מעניקה להן שליטה במסרים המתפרסמים כמו גם יכולת למחוק תגובות עוינות, ומשחררת אותן ממגבלות הגישה לתקשורת הממוסדת ומהעכבות הנלוות לדיבור. ממצאי המחקר מעלים עוד כי לדעתן של מרבית הנפגעות קמפיין ה-#MeToo לא שינה באופן ממשי את ההשפעה של כל אחת מהפלטפורמות – התקשורת הממוסדת אל מול הרשתות החברתיות – על מערכת המשפט. מנגד, רוב הנפגעות זיהו השפעה של הקמפיין על התודעה הציבורית, וזאת בשני כיוונים הופכיים: מצד אחד, הקמפיין העניק לגיטימציה לנפגעות. מצד שני, הקמפיין רידד את השיח ושם את הזרקור בעיקר על נשים ידועניות, בעוד שנפגעות עבירות מין חמורות נדחקו לשולי הסיקור בתקשורת הממוסדת כמו גם לשולי השיח ברשתות החברתיות.

5.2 מדוע בוחרות נפגעות עבירות מין להיחשף בתקשורת?

על רקע האמור, מתעוררת השאלה מדוע בוחרות נפגעות עבירות מין להיחשף בתקשורת, בהינתן שהן חוות קשיים לא רק במפגש עם סוכני המשפט אלא גם עם סוכני התקשורת. מה יש בה, בתקשורת הממוסדת, שגורמת להן בכל זאת לפנות אליה על אף החסמים והקשיים שהן תיארו? הפערים בחוויה של הנפגעות עם התקשורת הממוסדת לעומת התקשורת המקוונת מאירים את המורכבות שעולה ביחס למוטיבציות של הנפגעות להשתתף בשיח התקשורתי הממוסד. מצד אחד, השתתפותן של הנפגעות בשיח התקשורתי הממוסד אכן לא תמיד מיטיבה את רווחתן האישית. מצד שני, דווקא השתתפות זו עשויה להיות, בעיניהן, בעלת השפעה מוגברת על ההליך המשפטי, שכאמור מציב להן קשיים ומחסומים רבים, יתכן כי אף משמעותיים יותר, בהשוואה לקשיים בהם הן נתקלות בשיח התקשורתי המוסדי. בעיני הנפגעות לתקשורת הממוסדת פוטנציאל השפעה גבוה על ההליך המשפטי, שכן לתפיסתן סוכני המשפט נוטים להתייחס אליה ברצינות רבה יותר. אולם פוטנציאל זה אינו תמיד מתממש עקב חסמים שונים הנוגעים לשיקולי עריכה ואינטרסים גלויים ומוסווים. מורכבות זאת עשויה להסביר מדוע למרות אי-שביעות הרצון האישית והפגיעה שהן חשות מהפרקטיקות המקצועיות העיתונאיות, חלק מהנפגעות עדיין מוצאות חשיבות בהשתתפותן בשיח התקשורתי הממוסד ובוחרות לעשות זאת חרף המגבלות, בתקווה כי תצלחנה להתגבר עליהן. הקושי להשפיע ולהשתלב בשיח המשפטי באופן ישיר "מתורגם" לנכונות לספוג קשיים במפגש עם התקשורת הממוסדת, לאור אמונתן של הנפגעות כי לתקשורת הממוסדת יש פוטנציאל השפעה על סוכני המשפט.

משום כך, מאחר שהנפגעות מייחסות לתקשורת הממוסדת השפעה רב-ממדית על מערכת-המשפט, הן מוכונות לוותר על ההגנה שמעניקה מערכת המשפט לפרטיותן ולהתמודד עם חוסר הרגישות והניצול שלהן בתקשורת הממוסדת למטרות רייטינג. הן מוכונות לאמץ חלק מהדקדוק התקשורתי, לוותר על שליטתן במסריהן ולהתגבר על אמירות פוגעניות כלפיהן הנובעות מחשיבה

סטיראוטיפית, וכל זאת מתוך תקווה והערכה שבסופו של יום התקשורת הממוסדת תשפיע על ההליך הפלילי בעניינן.

את הקו המחבר בין תחושותיהן המקבילות של הנפגעות במגען עם מערכת המשפט ועם התקשורת הממוסדת ואת "יכולת הספיגה" שלהן נוכח הפגיעה בהן בשני מרחבים אלה ניתן להאיר באמצעות המושג אי-צדק אפיסטמולוגי (Epistemic Injustice).⁷³ משמעותו של המושג אי-צדק אפיסטמולוגי הוא היעדר ההכרה בנפגע כדובר רציונאלי, תוך הכחשת עדותו, שלילת סמכותו והפקעת שליטתו בסיפור הפגיעה שחוה. לשיטתה של החוקרת הפמיניסטית דברה ג'קסון (Jackson), אי-הצדק האפיסטמולוגי הוא מנגנון הדרה של קבוצות מוחלשות המהווה מכשול וחסם בפני שינוי חברתי. ג'קסון גורסת כי התרופה לאי-הצדק המתואר מצויה בהכרה חברתית. הקשבתם של בעלי סמכות לדברי הנפגעת וההכרה בטענותיה הופכת את הנפגעת מאובייקט לסובייקט, ממושא לנושא. כך נפתחת דלת לשיקום תפיסת העצמי שלה ולהשתלבות מחודשת בחברה, אשר היא חשה מודרת ממנה בעקבות הטראומה. על רקע זה, ניתן להסביר את בחירתן של נפגעות לחפש הקשבה בערוצים כגון מערכת המשפט הפלילי או התקשורת הממוסדת, וזאת על אף החוויות הבלתי נעימות הנלוות למגע עימם. התקשורת הממוסדת נתפסת בעיני הנפגעות כמנגנון בעל סמכות ולגיטימיות ציבורית. הריאיון בתקשורת, על אף השלכותיו השליליות על עולמה האישי של הנפגעת, מעניק לה הכרה בפגיעה שחוותה במרחב רטורי מוסמך ומאפשר לה חזרה לחברה שממנה התנתקה בעקבות הפגיעה. יתרה מזאת, ההכרה בסיפור הנפגעת במרחב התקשורת הממוסדת משיאה את הסיכוי כי סיפור זה "יתקבל" במרחב ציבורי מוסמך נוסף – ההליך המשפטי. כך מהווה התקשורת הממוסדת גם אמצעי המתווך בין הנפגעות לבין מערכת המשפט.

בו בעת, המרחב המקוון מהווה אף הוא פלטפורמה לקבלת הכרה ציבורית. הפילוסופית סוזאן בריסון (Susan Brison) כתבה כעשור לפני התרחבות הרשתות החברתיות כי כדי לבנות את נרטיב הפגיעה, לנפגעת אין די במילים בלבד, אלא בקהל שמוכן לשמוע אותה ולהבין את המשמעות שאותה היא מבקשת להעביר.⁷⁴ כאז כן היום. הנפגעות חשות צורך בנמענים שישמעו את סיפורן, וזאת כדי לבנות מחדש את זהותן כשורדות. הן מודעות לכך שהעולם המקוון, על מאפייניו הטכנו-חברתיים, מסוגל לספק להן צרכים אלה, במובנים מסוימים, בצורה טובה יותר מאשר התקשורת הממוסדת. ברם, הנפגעות מודעות גם לחסרונות שגלומים במרחב המקוון. כך למשל, הן בוחנות במבט ביקורתי את התמיכה המקוונת שקיבלו נשים שחשפו את תלונותיהן במסגרת קמפיין ה-*MeToo*. המרואיינות מצביעות על קווי דמיון בין תחלואי התקשורת הממוסדת, המתאפיינת בהשטחה ובסנסציה, לבין מגבלות הרשת החברתית שהעניקה תיקוף-יתר לטענות של נפגעות ידועניות ובתוך כך הנציחה את העדפת ה"קורבן האידיאלי".

המבט המפוכח שבו בוחנות הנפגעות שהשתתפו במחקר זה את יתרונותיהם וחסרונותיהם של מנגנוני הצדק הא-פורמאלי בסביבה התקשורתית העכשווית מחדד את חשיבותו של משפט התקשורת בעיניהן. משפט התקשורת בעיני הנפגעות הוא ערוץ הכרחי להשגת מטרה כפולה: מחד גיסא, הפיכת ההליך הפלילי לעוין פחות כלפי נפגעות ומאידך גיסא כלי להשגת לגיטימציה בדעת קהל, אשר בהיזון-חוזר עשויה להשפיע אף היא על סוכני-המשפט לטובתן של הנפגעות. בעיני הנפגעות, מערכת המשפט אינה עצמאית ומשוחררת מלחצי דעת הקהל. כמי שנחשפות למגמת

⁷³ לדיון נרחב במשמעות המונח אי-צדק אפיסטמולוגי, ראו: Debra Jackson, 'Me Too': Epistemic Injustice and the Struggle for Recognition, 4(4) FEMINIST PHILOSOPHY QUARTERLY 5 (2018).

⁷⁴ ראו: Susan J. Brison, "Trauma Narratives and the Remaking of the Self", in ACTS OF MEMORY: CULTURAL RECALL IN THE PRESENT 39,46 (Mieke Bal, Jonathan Crewe & Leo Spitzer 1999).

הפרסונליזציה והביקורת על סוכני המשפט הגוברת בסיקור הליכים משפטיים בתקשורת⁷⁵, ובהשראת הפרסומים על הירידה באמון הציבור במערכת המשפט⁷⁶, הנפגעות תופסות שופטים כבני-אנוש, והן אינן נותנות בבעלי הסמכות אמון ללא סייג. בעידן "פוסט האמת" המתאפיין בירידת הסמכות המיוחסת לידע המקצועי ולממסד⁷⁷ הנפגעות מפקקות בתפיסות המיתיות על עיוורונם של השופטים למתחולל מחוץ לאולמות הדיונים. לתפיסתן, לחוכמת ההמונים יש השפעה גם על שיקול הדעת המשפטי. לפיכך, שווה להבליג על הקשיים הנלווים לחשיפה בתקשורת הממוסדת ואף כדאי לעתים לשלם מחיר אישי, וזאת על מנת להשפיע על השיח המשפטי. ממצאי המחקר עולה כי הנחת העבודה של הנפגעות, לפיה מערכת המשפט אינה אטומה לנעשה בתקשורת, מדרבנת אותן לחפש כלי ביטוי שאינם קיימים עבורן במרחב המשפטי עצמו אלא מחוצה לו, דהיינו כלים שעשויים להשפיע על המרחב המשפטי בעקיפין.

5.2 שאלת הלגיטימיות של ניסיון הנפגעות להשפיע על המשפט באמצעות התקשורת

ממצאי המחקר מעוררים שאלות נורמטיביות ביחס לתועלת ולנזק הפוטנציאליים שעשויים להיגרם לסוכני המשפט, בעקבות ניסיונות השפעה של השיח התקשורתי עליהם. האם לגיטימי מצידן של הנפגעות לנסות ולהשפיע על המשפט באמצעות השתתפותן בשיח התקשורתי, שיח אשר לדעתן יש לו השפעה על הכרעות המתקבלות בשדה המשפטי? הייתכן כי לאורה של תיאוריית השפעת התקשורת (Presumed Media Influence)⁷⁸ שהוזכרה במאמר זה, העובדה שנפגעות סבורות שהתקשורת משפיעה על המשפט, תשנה את התנהגותם של סוכני המשפט אליהם? סוכני המשפט הסבורים כי לפרסומי הנפגעות ישנה השפעה בפועל על המערכת, עשויים לנקוט בצעדים כדי למנוע מהן לחשוף את סיפוריהן או לחשוש מיצירת מראית עין של השפעה כזאת. האם מערכת המשפט עשויה דווקא להפיק תועלת מהשפעת השיח התקשורתי המתווך את קולן של הנפגעות?

תיאורטיקנים פוסט-מודרניסטיים התריעו מפני הסכנה הצפויה למהות הליך המשפטי ולתפקיד השיפוטי בעקבות טשטוש בין המשפט לתקשורת, קרי בעקבות "הוצאת" ההליך המשפטי מבית-המשפט לתקשורת.⁷⁹ לדבריו של Garapon, התקשורת אמנם מעודדת הפצת מסרים משפטיים לציבור, אך היא עושה ככל שביכולתה כדי לערער את מעמדו של המשפט כמוסד הזוכה ללגיטימיות ציבורית.⁸⁰ האווירה הקרה והמנוכרת של ההליך המשפטי והשפה המשפטית המאופקת סותרות את נטייתה של התקשורת לעורר עימות, יצרים ורגש אצל הנמענים. כיוון שהתקשורת אינה יכולה לתאר אירועים בצורה מאופקת המורכבת מהנמקה לוגית מפורטת, היא יוצרת שיח המערער

⁷⁵ ראו: ROBERT W. RICHARD L. FOX, VAN SICKEL & THOMAS L. STEIGER, TABLOID JUSTICE: CRIMINAL JUSTICE IN THE AGE OF MEDIA FRENZY 197-198 (2ND ED. 2007).

⁷⁶ ראו: נטעאל בנדל "שפל ברמת האמון במערכת המשפט בישראל". מקור ראשון, 11.6.2018. <https://www.makorishon.co.il/news/89597/>. לפרסום הטוען כי חלה עליה ברמת האמון ראו: צוות משרוקית של גלובס "מה קרה לאמון במערכת המשפט בעשור האחרון?" גלובס 1.5.2019 <https://www.globes.co.il/news/article.aspx?did=1001284056>

⁷⁷ פוסט-אמת הוא מושג שלפיו פנייה לרגש נתפסת כמשפיעה יותר על עיצוב דעת הקהל מאשר שיח עובדתי. לדיון במשמעות המושג "פוסט-אמת" (post-truth) והשלכותיו ראו: S. I. Strong, *Alternative Facts and the Post-Truth*, 165 U. Pa. L. REV. ONLINE 137 (2017), available at http://scholarship.law.upenn.edu/penn_law_review_online/vol165/iss1/14. ראו Tal-Or, Tsfati & Gunter ה"ש 25.

⁷⁹ ROBERT A. FERGUSON, THE TRIAL IN AMERICAN LIFE 279-296 (2007).
⁸⁰ Antoine Garapon, *Justice Out of Court: The Dangers of Trial by Media*, LAW AS COMMUNICATION 232-245 (Nelken, D. ed., 1992).

על כוחו של המשפט. שיח זה הוא שטחי ואינו משקף את מסריו העמוקים של המשפט, אלא נותן מרחב לקולות מתלהמים. כך מטשטשת את ההבחנה בין עובדות לבדיה ובין נתונים לעמדות או דעות.

יתרה מכך, המרחב המשפטי מבוסס על הוכחת "האמת המשפטית", להבדיל מ"האמת העובדתית". האמת המשפטית היא זו שהוכחה לפי כללי סדר הדין הפלילי ודיני הראיות, כלומר היא אינה מייצגת את העובדות שאירעו במציאות אלא את אלו שהוכחו באמצעות ראיות קבילות, על פי מידת ההוכחה הנדרשת ובהתאם לכללים המסדירים את התנהלותו של ההליך הפלילי. לכן, גם אם מניחים כי הנרטיב של הנפגעת אינו משקף עמדה אלא מציאות עובדתית, הדבר אינו מספיק בהכרח כדי לכוון אשמה במרחב המשפטי. קל וחומר כאשר הנרטיב של הנפגעת משקף עמדה, תפיסה או חוויה. דיני הראיות וכללי סדר הדין מגדירים מתי טענה מסוימת הוכחה במידת ההוכחה הנדרשת, שרק אז היא הופכת ל"אמת" משפטית. ברוח הגישה הביקורתית למשפט, שלפיה שופטים אינם חסינים מפני רחשי הציבור ומפני המסרים המועברים ומתווכים בידי התקשורת, קולן של נפגעות שפונות לתקשורת הממוסדת ומקבלות במה אכן עלול לחלחל ולהיספג בתודעתם של שופטים, יהיו מקצועיים אשר יהיו. השפעה כזאת עלולה "לזהם" את ההליך השיפוטי, האמור להתנהל אך ורק על-פי כללי המשפט המהותי והדיוני.

לעומת זאת, יש המצביעים על התועלת הפרוטנציאלית העשויה לצמוח מהשפעת השיח שבין המשפט לתקשורת, שיח שביסודו מכנה משותף – האינטרס הציבורי.⁸¹ Gies טוענת כי המתח והתחרות בין המשפט לתקשורת מייצרים דווקא יתרונות רבים, כמו עידוד ביקורת לגיטימית על המשפט בתקשורת או תיווך בין שפה משפטית בלתי מובנת לבין רעיונות שהציבור מסוגל להבין בזכות תיווך זה. אחרים טוענים שכדי להבין את משמעות החוק וההליך המשפטי, יש צורך להתבונן בהם מבחוץ, ועל-כן יש חשיבות בפורום השיח שהתקשורת מספקת.⁸²

ממצאי מחקר זה מלמדים כי הנפגעות תופסות את הניסיון להשפיע על המשפט באמצעות השתתפותן בשיח התקשורתי על פגיעות מיניות כניסיון לגיטימי. בהינתן החסמים העומדים בפניהן במגען הישיר עם מערכת המשפט התקשורת הממוסדת מהווה עבורן פלטפורמה מתווכת. במציאות אידיאלית, שבמסגרתה נפגעות המעוניינות בכך היו יכולות לקחת חלק משמעותי יותר בהליך המשפטי בעניין ולהרגיש שהן מקבלות את המקום הראוי להן, יתכן שלא היה מתעורר בהן הצורך לפנות לתקשורת הממוסדת כ"דרך עוקפת" לנסות ולהשפיע על ההליך המשפטי. ואולם, המציאות שמצטיירת מהחוויות שמתארות הנפגעות במפגש שלהן עם ההליך הפלילי ועם סוכני מערכת אכיפת החוק, רחוקה עד מאד מן המציאות האידיאלית. כפי שעלה מממצאי המחקר שערכנו בשאלת החוויות הרגשיות של נפגעות במפגשן עם ההליך הפלילי, רובן ככולן חוו אותו כמשחזר טראומה, כבלתי מכיל וכבלתי נגיש.⁸³ במצב דברים זה, אין להתפלא כי הנפגעות מחפשות "דרכים עוקפות" להשפעה על ההליך המשפטי אשר עוסק באירוע טראומטי שאירע להן. חסימת דרכן גם אל התקשורת משיקולים של חשש לזיהום ההליך המשפטי תהווה השתקה שעלולה להיחוות כאירוע טראומטי נוסף המשחזר את אובדן השליטה שחוו נפגעות הן במסגרת הפגיעה, הן במפגש עם ההליך הפלילי. לאור האמור, אנו סבורות כי אין לחסום באופן גורף את ניסיוןן של הנפגעות למצוא את

Richard V. Ericson, *Why Law is Like News*, in *LAW AS COMMUNICATION* 195-230 (D.N. Dartmouth Ed.,⁸¹ 1996).

LIEVE GIES, *LAW AND THE MEDIA: THE FUTURE OF AN UNEASY RELATIONS* 125-127 (2007)⁸²

⁸³ דנציג-רוזנברג ופלג, *post* ופוסט טראומה, לעיל ה"ש. **Error! Bookmark not defined.**

הדרך להשמיע קול ולהשפיע, בשים לב כי סוכני המשפט חשופים בין כה וכה למסרים רבים ומגוונים ובהינתן כי ממילא הם כבולים בהחלטותיהם לכללים הדין המהותי, הפרוצדורלי והראייתי.

מהלך שנעשה ברוח זאת בעת האחרונה הוא אישור הצעת החוק שמאפשרת לנפגעי עבירות מין להתראיין בתקשורת אם ירצו בכך, בלי שיידרשו להתייצב ולקבל אישור לכך בבית-המשפט.⁸⁴

הצעת החוק ביקשה לתקן את סעיף 352(ב) לחוק העונשין התשל"ז-1977 הקובע סייג מאחריות פלילית למי שקיים את האמור בסעיף 352(א), שזוהי לשונו: "המפרסם ברבים שמו של אדם או של כל דבר שיש בו כדי לזהות אדם כמי שנפגע בעבירה או כמי שהתלונן כי הוא נפגע בעבירה לפי סימן זה, בין אם על-ידי כך הציבור ובין על-ידי סביבתו הקרובה, או לרמוז על זיהויו כאמור, בין באמצעות פרסום של קולו, דמותו, כולה או חלקה, סביבתו או דמויות הקרובות לו, ובין בדרך אחרת, דינו – מאסר שנה". הסייג שהיה קבוע, טרם תיקון החוק, בסעיף 352(ב) קבע כי פטור מאחריות לסעיף 352(א) יינתן רק "אם האדם ששמו או זהותו פורסמו כאמור נתן את הסכמתו לפרסום, בפני בית משפט או אם בית משפט התיר את הפרסום מטעמים מיוחדים שיירשמו". משמעות הדבר היא כי נפגעות תקיפה מינית היו צריכות להתייצב בפני בית המשפט ולקבל את אישורו בטרם פנו להתראיין בתקשורת. דרישה מגבילה זאת הוסרה ובמקום דרישת ההתייצבות בפני בית-המשפט, החוק שהתקבל מסתפק במתן הסכמה בכתב מצד הנפגעת לפרסום.⁸⁵ ממצאי המחקר, המתמקדים בנקודת המבט של הנפגעות, מחדדים את הטעמים התומכים באימוצו של החוק החדש.

סוף דבר

ממצאי מחקר זה שופכים אור על ההשלכות הנלוות לחשיפתן של נפגעות עבירות מין בתקשורת הממוסדת והחברתית, מנקודת מבטן של הנפגעות. הממצאים מאירים את היתרונות הפוטנציאליים שנלווים לחשיפת סיפור הפגיעה המינית בתקשורת הן במישור ההשפעה על סוכני מערכת המשפט, הן במישור ההשפעה על דעת הקהל והן במישור ההשפעה על רווחתן האישית של הנפגעות. לצד זאת, המחקר מציף גם את המחירים שנפגעות עבירות מין נדרשות לשלם במהלך מאבקן הציבורי לקבלת הכרה ולשינוי התודעה הציבורית ביחס לפגיעות מיניות בחברה הישראלית. החשיפה בתקשורת כרוכה לעתים בחוסר אונים, באובדן שליטה ובתסכול הנובעים מהפער בין אופיו של השיח התקשורתי לבין הנרטיב שמבקשות הנפגעות להשמיע. ואולם, כפי שעלה מדברי המראיינות, חלקן מוכנות לשלם מחירים אלה, מתוך אמונה כי השמעת קולן בשיח התקשורתי עלולה להשפיע על ההליך המשפטי.

הניסיון להשפיע על המשפט ו"להשתמש" בתקשורת על מנת להגיע אל סוכניו מקבל משמעות מלאה לאור ממצאים הנובעים מהמחקר הרחב שערכנו, ושלפיהם הנפגעות חשות, ככלל, מודרות ומושתקות בהליך המשפטי ובמגע עם סוכני המשפט. על ממצאים אלה דיווחנו, כאמור לעיל, במאמר נפרד.⁸⁶ המאמר הנוכחי מלמד כי בהתקיים קשיים וחסמים שחוו הנפגעות במגען עם ההליך הפלילי, הן מחפשות דרכים עוקפות לשלב את קולן בו. בהינתן שמערכת המשפט תלויה בנפגעי העבירה כדי לממש את תפקידה החברתי הופכים ממצאים אלה לרלוונטיים עבור מכלול

⁸⁴ ראו: חוק העונשין (תיקון מס' 136), התשע"ט – 2018. ס"ח 2762, בעמ' 74. החוק התקבל בכנסת ביום ב' בטבת התשע"ט, 10.12.2018. להצעת החוק ודברי החסבר, ראו: ה"צ 1262 בעמ' 70.

⁸⁵ לשון סעיף 352(ב) שהתקבל במסגרת תיקון החוק קובעת כי: "לא יישא אדם באחריות פלילית לפי סעיף קטן (א) אם האדם ששמו או זהותו פורסמו כאמור נתן את הסכמתו בכתב לפרסום, או אם בית משפט התיר את הפרסום מטעמים מיוחדים שיירשמו".

⁸⁶ ראו דנציג-רוזנברג ופלג, לעיל ה"ש. Error! Bookmark not defined.

סוכני המשפט הבאים במגע עם נפגעי עבירות-מין. הממצאים מאותתים למערכת המשפט כי הנפגעות מבקשות להשפיע על ההליך הפלילי, ומחדדים את הצורך לייצר הליך ידידותי יותר לנפגעות, שיאפשר להן להשמיע קול ולקחת בו חלק במישרין. ככל שההליך הפלילי יהיה נגיש ויציב בפניהן פחות חסמים, כך הצורך שלהן בפלטפורמות מתווכות, כגון התקשורת, יפחת. במקביל, חשוב כי נפגעות תהיינה מודעות להשלכות השימוש בתקשורת לסוגיה על רווחתן האישית, וזאת על מנת לכלכל את צעדיהן ולהחליט האם נכון עבורן להיחשף, ואם כן, באיזה מדיום תקשורתי. נוכחות סוכני המשפט בשיח הנפגעות בתקשורת המקוונת עשוי לסייע, בהקשר זה, על ידי הספקת מידע לנפגעות על זכויותיהן בהליך הפלילי כמו גם על זכויותיהן במגען עם התקשורת.